

b_econ_2025_001

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Економічний факультет
Кафедра бізнесу та управління персоналом**

**ЕКОНОМІКА ПРАЦІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ ЕКОНОМІКИ:
ДОСВІД УКРАЇНИ**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)**

Виконала:

студентка 4 курсу, 451 групи
спеціальності 051 Економіка
(ОП Управління персоналом та
економіка праці)

Боблей Каріна Геннадіївна

Керівник:

канд. екон. наук, асистент
Тодорюк Сергій Іванович

*До захисту допущено на засіданні кафедри
протокол №__ від _____ 2025 р.*

Зав. кафедрою _____ доц. Водянка Л.Д.

Чернівці – 2025

АНОТАЦІЯ

(українською мовою до 700 знаків)

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр зі спеціальності 051

*Економіка. Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2025. 67 с.
Боблей К.Г. Економіка праці в умовах військової економіки: досвід України. Рукопис.*

Кваліфікаційну роботу присвячено дослідженню особливостей функціонування економіки праці в умовах військової економіки України. Розкрито трансформації на ринку праці, зміни в структурі зайнятості, тенденції безробіття, трудової міграції та соціального захисту населення внаслідок повномасштабної збройної агресії. На основі аналізу статистичних даних Державної служби зайнятості, Мінекономіки та міжнародних організацій проаналізовано сучасні виклики та адаптаційні механізми для українських працівників. Узагальнено досвід державного регулювання у сфері праці, а також запропоновано напрями політики збереження людського капіталу та реінтеграції працівників після завершення бойових дій. Робота має прикладне значення для формування ефективної політики у сфері зайнятості, з урахуванням надзвичайних умов.

Ключові слова: ринок праці, військова економіка, зайнятість, безробіття, трудова міграція, соціальний захист, політика зайнятості.

ABSTRACT

(іноземною мовою до 700 знаків)

Bachelor's thesis for a bachelor's degree in 051 Economics Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi, 2024. 67 p.

***Boblei K.H.** Labor Economics in the Conditions of a Wartime Economy: The Case of Ukraine. Manuscript.*

The bachelor's thesis is devoted to the study of labor economics in the context of Ukraine's wartime economy. The paper explores transformations in the labor market, shifts in employment structure, trends in unemployment, labor migration, and social protection caused by the full-scale armed aggression. Based on statistical data from the State Employment Service, Ministry of Economy, and international organizations, the study analyzes current challenges and adaptation mechanisms for Ukrainian workers. The thesis summarizes state regulation practices and proposes strategic directions for preserving human capital and reintegrating workers after hostilities. The study offers practical recommendations for shaping effective employment policies under emergency conditions.

Keywords: labor market, wartime economy, employment, unemployment, labor migration, social protection, employment policy.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Боблей Каріна Геннадіївна _____ ПІБ студента (ки)

3

ЗМІСТ

Вступ.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІКИ ПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	7
1.1. Сутність, завдання та основні категорії економіки праці.....	7

1.2. Безробіття як соціально-економічне явище в економіці праці.....	21
РОЗДІЛ 2. СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	25
2.1. Загальна характеристика ринку праці України під час війни.....	25
2.2. Аналіз безробіття на ринку праці України.....	37
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ ПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	49
3.1. Міжнародний досвід зменшення обсягів неформального ринку праці.....	49
3.3. Потенційні реформи та рекомендації щодо зменшення рівня неформальної зайнятості на ринку праці України.....	52
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Ринок праці є важливою складовою, яка тісно взаємодіє та впливає на розвиток економіки країни в цілому. Зайнятість відіграє важливу роль у соціальному та економічному розвитку країни, впливаючи на рівень життя населення, економічну стабільність та соціальну гармонію. Досвідчені та продуктивні працівники є основним ресурсом для ефективного функціонування економіки.

Питання безробіття населення є дуже актуальними, особливо в контексті макроекономічної політики. Безробіття породжує соціальну напруженість та економічну нестабільність в країні, тому існує гостра потреба у запровадженні низки управлінських заходів щодо його попередження та подолання.

Дослідження зайнятості та безробіття особливо актуальне станом на 2024 рік, оскільки через військові дії агресора багатьом підприємствам доводиться звільняти своїх робітників, а знайти нову роботу деяким людям з віком стає набагато складніше.

Ступінь розробленості теми дослідження. Питання функціонування ринку праці, принципів його регулювання, зайнятості та безробіття населення

України знайшли висвітлення в численних працях науковців, дослідженнях вчених- економістів, статистиків, соціологів, фахівців з державного управління: З.П. Бараник, Д.П. Богині, О.В. Бокова, В.С. Васильченка, М.І. Долішнього, Т.М. Кір'ян, С.П. Коваль, Г.І. Купалової, Е.М. Лібанової, В.В. Онікієнка, Л.Г. Рождественської, С.П. Червоної, В.А. Савченка, Г.Г. Трофімової, О.М. Уманського, В.М. Шамоти, Л.С. Шевченко та ін.

Аналіз еволюційних підходів до вирішення проблем безробіття відображений у працях визначних зарубіжних вчених: А. Сміта, Т. Мальтуса, Ф. Кене, Д. Рікардо, К. Маркса, Дж. Кейнса, М. Фрідмена, А. Пігу, А. Маршала, А. Оукена, Г. Стендінга та інших.

Метою кваліфікаційної роботи бакалавра є дослідження тенденцій зайнятого та безробітного населення України для забезпечення ефективних

5

стратегій управління ресурсами та розвитку соціальних програм. Це допоможе сприяти прийняттю обґрунтованих рішень у галузі зайнятості та сприяти розвитку стійкого економічного середовища.

Відповідно до мети, поставлено наступні **завдання кваліфікаційної роботи**:

- узагальнити теоретико-методологічні засади дослідження зайнятого та безробітного населення;
- проаналізувати структуру і структурні зрушення зайнятого та безробітного населення;
- дослідити динаміку зайнятого та безробітного населення України; • побудувати моделі для зайнятого та безробітного населення на основі множинної регресії та оцінити її да допомогою кореляційно-регресійного аналізу;
- побудувати трендові моделі для зайнятого та безробітного населення та оцінити її
- побудувати модель безробітного населення на основі множинної динамічної регресії та оцінити її да допомогою кореляційно-регресійного аналізу • подувати кластерну модель задля порівняльного аналізу України з країнами ЄС.

Об'єктом дослідження є зайняте та безробітне населення в Україні.

Предметом дослідження є стан, тенденції та взаємозв'язки зайнятого та безробітного населення України.

Методи дослідження. У дослідженні, виконаному на засадах системного підходу, використано такі загальнонаукові методи: дедукції, індукції, пізнання та теоретичне узагальнення (для обґрунтування теоретико-методичних положень статистичного дослідження зайнятого та безробітного населення України); а також статистичні методи: методи абсолютних, відносних та середніх величин, дослідження динаміки, аналіз структури та структурних зрушень, кореляційно регресійний аналіз, трендовий аналіз, багатомірні статистичні методи моделювання та прогнозування, кластерний аналіз.

6

Інформаційна база дослідження: нормативно правові документи України, праці українських та зарубіжних дослідників, та статистична інформація Державної служби статистики України, Державної служби зайнятості та Євростату; власні розрахунки та результати наукових досліджень автора тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання результатів дослідження для розроблення програм соціально економічного розвитку на державному і регіональному рівнях, щодо ситуації із зайнятим та безробітним населенням України

Структура роботи: бакалаврська робота складається з трьох розділів, списку використаних джерел та додатків.

7

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІКИ ПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1.3. Сутність, завдання та основні категорії економіки праці

Ринок праці має особливе значення серед інших економічних ринків, адже

його основним товаром виступає праця. Формування і розвиток як національного, так і світового ринку праці має глибокі історичні корені. Поняття «ринок праці» привертає постійну увагу науковців, і дотепер не існує єдиного підходу до його тлумачення. Це зумовлено складністю і багатогранністю цього соціально-економічного явища.

У сучасній науковій думці не сформовано єдиного визначення категорії «ринок праці». Більшість авторів характеризують його як систему економічних відносин, інші – як форму соціально-трудових або соціально-економічних зв'язків, а дехто – як механізм функціонування ринкових елементів.

Так, науковці Є. Цевух, Т. Павлюк, А. Колот, В. Петюх, О. Мітус розглядають ринок праці крізь призму соціально-трудових або соціально економічних взаємовідносин. Наприклад, Є. Цевух тлумачить ринок праці як економічну категорію, що відображає систему соціально-трудових зв'язків між роботодавцями та працівниками. Регулятором цих зв'язків виступає держава, яка здійснює контроль і правове забезпечення їх реалізації [33, с. 7].

Т. Павлюк описує ринок праці як сукупність соціально-трудових відносин, які виникають у процесі укладання угод між продавцями та покупцями робочої сили, підкреслюючи його важливість у забезпеченні безперервного відтворення трудових ресурсів [25, с. 12–13].

На думку А. Колота, ринок праці – це поле соціально-трудових зв'язків між особами, які надають трудові послуги, та тими, хто їх купує, тобто роботодавцями. В. Петюх, у свою чергу, визначає його як соціально-економічну

8

категорію, яка втілює відносини між людьми в процесі оцінки, підбору та винагороди працівників залежно від багатьох чинників.

О. Мітус подає ринок праці як комплекс зв'язків, що виникають при використанні робочої сили, залежно від її вартості, попиту і пропозиції, безробіття, оплат праці та інших чинників [5, с. 25].

Ю. Чернявська, О. Грішова, Н. Єсінова, Е. Лібанова інтерпретують ринок праці як систему. Ю. Чернявська вважає його соціально-економічною системою, яка охоплює всі етапи використання трудового потенціалу на основі відносин між роботодавцями і працівниками. О. Грішова тлумачить це поняття як систему суспільних відносин, побудовану на взаємодії попиту й пропозиції праці. Н.

Єсінова акцентує увагу на узгодженні інтересів працівників і роботодавців, тоді як Е. Лібанова наголошує на економічній природі ринку праці як форми задоволення потреб обох сторін – у праці та доході [5, с. 26].

Представники функціонального підходу, зокрема О. Грішова, А. Калина, Л. Швайка, розглядають ринок праці як механізм реалізації ринкових інструментів. За О. Грішовою, це інструмент узгодження вартості праці між сторонами. А. Калина додає, що ринок праці включає в себе набір інститутів і механізмів, які регулюють обіг праці, а Л. Швайка розглядає його як систему, яка охоплює купівлю-продаж робочої сили, встановлення її вартості та механізми соціального захисту [5, с. 26].

Ці підходи не суперечать один одному, а навпаки – доповнюють, висвітлюючи різні аспекти складного соціально-економічного явища. Так, О. Безпала розглядає ринок праці з позиції суспільної географії, визначаючи його як суспільно-територіальну систему, сформовану під впливом економічної діяльності населення, розміщення господарства та соціальних зв'язків [1, с. 16].

Ринок праці – це також сфера, де перетинаються інтереси держави, роботодавців, працівників, профспілок і посередників. Згідно з Законом України «Про зайнятість населення», ринок праці – це система правових, соціальних та економічних зв'язків між усіма учасниками трудових процесів, яка регулюється законодавчо [11].

9

В авторському колективі (К. Мезенцев, Н. Мезенцева, І. Мостова, В. Сайчук) ринок праці інтерпретується як поліструктурна система, що базується на територіальних та економічних особливостях регіонів [7].

Таким чином, ринок праці – це система соціально-економічних, правових і територіальних зв'язків, які регулюють процеси найму, обігу та використання праці. Його структура є важливою складовою соціального розвитку суспільства.

Поняття «зайнятість» виступає базовим індикатором стану ринку праці, що безпосередньо впливає на добробут населення, його соціальний статус і економічну активність.

Таблиця 1.1

Думки науковців про зайнятість

Науковець	Думка про зайнятість
-----------	----------------------

Адам Сміт	Вважав, що ринок праці саморегулюється через попит і пропозицію, і держава не повинна втручатися
Карл Маркс	Вважав зайнятість соціально-економічним явищем, що пов'язане з експлуатацією найманої праці
Джон Мейнард Кейнс	Аргументував необхідність державного регулювання для вирішення проблем масового безробіття
Артур Пігу	Сформулював теорію «ефективної зайнятості», де повна зайнятість досягається при мінімальному безробітті
Мілтон Фрідман	Критично ставився до активного державного втручання в питання зайнятості
Рональд Кутнер	Досліджував вплив технологічного прогресу, зокрема автоматизації, на зайнятість
Френк Уілкінсон	Створив концепцію «гнучкої фірми», яка найкращим чином адаптує зайнятість до змін попиту

Науковці-економісти, соціологи, географи та фахівці з державного управління приділяють значну увагу дослідженню зайнятості. Законодавче визначення вказує, що зайнятість – це будь-яка законна діяльність, яка дає змогу отримати дохід або інший вид винагороди [11].

Згідно з Енциклопедією сучасної України, зайнятість – це основне джерело доходів, а також форма суспільно корисної праці, яка визначає соціальний статус особи [10]. У словнику-довіднику зайнятість розглядається як система відносин, спрямована на забезпечення робочими місцями трудових ресурсів [12].

На думку Л. Безтелесної та Г. Юрчик, зайнятість є основним макроекономічним показником, що визначає добробут населення та рівень

економічного розвитку [2]. А. Колот трактує зайнятість як результат взаємодії між попитом і пропозицією робочої сили на ринку праці [13]. Дослідники Е. Лібанова, В. Скуратівський, О. Палій акцентують увагу на різних типах зайнятості за критеріями її тривалості, офіційності та рівня оплати [14].

За В. Онікієнком, зайнятість – це форма прояву суспільно-економічних відносин між населенням, підприємствами та державою, яка визначає соціальну стабільність і якість життя [27].

Узагальнюючи різні підходи, можна стверджувати, що зайнятість – це діяльність, яка забезпечує особистий дохід, реалізацію здібностей та участь у суспільному виробництві. Основні елементи, на які вказують науковці, – це соціальна функція, економічна природа та роль державного регулювання.

Необхідність ґрунтовного розгляду тіньової зайнятості зумовлює потребу в більш глибокому аналізі цього явища з точки зору теоретичного осмислення категоріального апарату, що застосовується у міжнародних та національних нормативно-правових документах, а також у наукових працях. Насамперед слід звернути увагу на поняття «зайнятість», яке в Україні має офіційне закріплення в Законі України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 № 5067-VI. У ньому зайнятість визначається як діяльність громадян, яка не суперечить законодавству та спрямована на задоволення індивідуальних чи суспільних потреб, що забезпечує отримання прибутку (заробітної плати) у грошовій або іншій формі. До неї також належить праця членів родини у межах господарської діяльності чи в бізнес-структурах, що належать цій родині, навіть якщо така праця не оплачується.

У цьому контексті ключовим завданням держави є забезпечення належної підтримки та стимулювання процесів створення нових робочих місць, надання гідних умов праці, сприяння інвестиціям у найбільш перспективні галузі, а також формування сприятливих умов для легалізації працевлаштування і формалізації трудових відносин.

Спочатку наукові дебати щодо неформальності мали багатовимірний характер і здебільшого стосувалися аспектів ринку праці та сфери виробництва. З плином часу основна увага почала концентруватися на кількісному вимірюванні неформальності у сфері зайнятості. Перший міжнародний

статистичний стандарт із цієї теми стосувався поняття «неформальний сектор», який характеризувався на основі підприємницьких структур і дозволяв здійснювати оцінку зайнятості через домогосподарства або опитування робочої сили. Згодом цей підхід трансформувався у поняття «неформальна зайнятість», що охоплює як зайнятість у неформальному секторі, так і в офіційно зареєстрованих підприємствах і в домогосподарствах.

У відповідності до статусу зайнятості, неформальна зайнятість охоплює такі групи осіб:

- самозайняті особи та роботодавці, які працюють у неформальному секторі;
- члени сімей, які працюють безкоштовно, незалежно від форми організації виробничої діяльності;
- наймані працівники, зайняті в умовах, що не передбачають правового чи соціального захисту, включно з відсутністю права на відпустку, лікарняні або компенсацію при звільненні;
- працівники-домогосподарі, які виконують роботу у приватних осіб;
- учасники неформальних кооперативів;
- самозайняті, які виробляють товари виключно для власного споживання в межах домогосподарства (в Україні ця категорія до зайнятого населення офіційно не включається).

Перш ніж розглядати особливості функціонування механізму тіньової зайнятості, необхідно зосередитися на уточненні терміна «тіньова зайнятість», адже на рівні наукових підходів існує низка його інтерпретацій.

Так, у науковій праці Л. Шаульської та Н. Якимової зазначено, що тіньова зайнятість - це трудова діяльність, яка формально дозволена українським законодавством, однак не підлягає обов'язковій реєстрації або має обмеження в

12

реєстрації, а отримані доходи не фіксуються офіційною статистикою і не є об'єктом оподаткування. Вчені також ідентифікують основні суб'єкти тіньової зайнятості, серед яких:

- особи, які володіють або працюють у малих незареєстрованих суб'єктах господарювання;
- працівники, неофіційно зайняті в зареєстрованих організаціях;
- фізичні

особи, які здійснюють діяльність без створення юридичної особи та без патенту;

- наймані працівники, які працюють у приватних осіб без належного оформлення трудових відносин;

- офіційні працівники, що виконують незафіксовану діяльність на своїх робочих місцях.

Дослідники В. С. Онанченко та С. В. Зливко характеризують тіньову зайнятість як складову частину тіньового економічного середовища. Вони акцентують увагу на її нелегальному характері, що порушує трудові права громадян, зокрема в частині прав на безпечні умови праці, гідну оплату та соціальні гарантії, які мають бути забезпечені державою.

У свою чергу, Ю. М. Харазішвілі провів аналітичний огляд тіньової зайнятості, зазначивши, що поширення цього явища напряму залежить від загального економічного стану країни, рівня добробуту населення, а також від існуючих податкових обмежень, які, зокрема, часто не відповідають європейським стандартам.

На рівні офіційної статистики в Україні сьогодні застосовуються дві основні концептуальні моделі опису трудової неформальності: • Концепція тіньової економіки, яка спирається на методологію Системи національних рахунків 2008 року (СНР-2008) і активно використовується Міністерством економіки України;

- Концепція неформальної економіки, яка розроблена на основі рекомендацій 15-ї та 17-ї Міжнародних конференцій праці. Вона слугує основою

13

для систематичних опитувань і досліджень, які проводить Державна служба статистики України.

Міжнародна організація праці (МОП) визначає ключові форми незадекларованої праці, які виявляються в Україні:

- робота у формальному секторі без державної реєстрації; • трудова діяльність у неформальному секторі без належного оформлення трудових договорів;

- навмисне приховування тривалості робочого часу та виплата зарплати «в конвертах»;

- підміна трудових угод цивільно-правовими контрактами чи використання аутсорсингу для уникнення офіційного працевлаштування;
- відсутність оформлення додаткової (вторинної) зайнятості у працівників, що вже мають основне місце роботи.

Відсутність чіткого, уніфікованого визначення поняття тіньової зайнятості в наукових джерелах і нормативно-правовій базі свідчить про складність у формалізації цього явища. Однак більшість вітчизняних фахівців, зокрема Л. Шаульська та Н. Якімова, одностайно вважають, що тіньова зайнятість - це дозволена трудова активність, яка не реєструється належним чином, а доходи, що з неї отримуються, не фіксуються офіційно і не підлягають оподаткуванню.

Також варто зазначити, що у вітчизняному науковому дискурсі паралельно вживаються поняття «незадекларована праця», «неформальна зайнятість», «тіньова економіка». Всі вони частково перетинаються, однак мають різні підходи до розмежування за ознаками галузі, суб'єкта діяльності, рівня фіксації у звітності тощо. Часто термінологічна розбіжність зумовлена тим, що дослідники базують свої висновки на різних теоретичних засадах - від соціологічних до суто економіко-статистичних.

Використання надмірно формалізованих чи математизованих методів аналізу, які не враховують людський фактор, соціальні характеристики та психологічні мотиви осіб, що працюють у тіні, призводить до певної деформації оцінок. Саме тому, опис теоретичного механізму тіньової зайнятості має

14

спиратись на мультидисциплінарний підхід - поєднання правового, економічного, соціального, поведінкового аналізу.

Сам термін «механізм» є багатограним. Якщо звертатися до загальнонаукового трактування, це поняття розглядається як:

- інструмент чи спосіб здійснення певної діяльності;

- сукупність взаємопов'язаних процесів та явищ, які формують цілісну систему функціонування (наприклад, механізм поведінки, мислення, або економічного регулювання);
- система елементів, що формує основу для реалізації певного явища чи функції.

У цьому контексті механізм тіньової зайнятості доцільно розуміти як сукупність взаємопов'язаних економічних, правових, соціальних та інституційних чинників, які зумовлюють і підтримують функціонування трудових відносин поза межами формального сектору. Такий механізм є нелегітимним з погляду правового регулювання, проте активно функціонує на практиці, часто через прогалини у законодавстві, слабкість інституцій чи економічну доцільність для обох сторін - і працівників, і роботодавців.

Для ілюстрації структури цього механізму автором було виділено ключові елементи тіньової зайнятості (див. табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Елементи тіньової зайнятості	
1. Незареєстрована праця	Працівники без офіційного трудового договору
2. Прихована зайнятість	Оформлення часткової зайнятості при повній
3. Заробітна плата «в конвертах»	Частина або вся оплата праці виплачується неофіційно
4. Незареєстрована самозайнятість	Підприємницька діяльність без держреєстрації
5. Робота без соціального захисту	Відсутність внесків у пенсійний і соціальні фонди

Також у рамках цього дослідження встановлено вікові дані переміщених осіб, які здебільшого перебували в Болгарії, Угорщині,

15

Також у межах даного дослідження було проаналізовано вікову структуру внутрішньо переміщених осіб, які переважно перебувають у таких країнах як Болгарія, Угорщина, Молдова, Польща, Румунія та Словаччина. За результатами опитувань, 47% респондентів становили особи віком від 35 до 59 років, а 25% - громадяни віком від 18 до 34 років. Це свідчить про значне зменшення частки найбільш працездатного населення в Україні, що негативно позначається на зростанні пропозиції робочої сили на внутрішньому ринку.

Міжнародна організація праці повідомляє, що війна в Україні призвела до втрати приблизно 5 мільйонів робочих місць [3].

Втрати доходів з податкових надходжень для державного бюджету - один із найбільш очевидних наслідків тіньової зайнятості (уникнення оподаткування).

Вплив на бюджетні витрати - недостатній рівень держави надавати соціальні послуги, інфраструктурних проектів та інших сфер, які безпосередньо сприяють економічному зростанню країни.

Порушення конкуренції
демонструє нам підприємства, які уникають дотримання нормативно-правових стандартів. Як наслідок - створюють нерівні умови конкуренції для підприємств, котрі працюють

офіційно.

Зменшення довіри до системи, а саме до систем оподаткування та соціального захисту - чим нижче бажання громадян сплачувати податки, тим більша загроза для фінансової стабільності країни.

Зниження інвестиційної привабливості – «відлякування» іноземних інвесторів, адже вони віддають перевагу країнам з прозорою економікою та зрозумілими правилами «гри».

Рис. 1.1. Чинники руйнівного впливу тіньової зайнятості на національну економіку

Одним із ключових чинників, що впливає на стан вітчизняного ринку праці та сприяє поширенню тіньової зайнятості, є мобілізаційна кампанія у зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації. Згідно з опитуванням «Український бізнес під час війни», проведеним Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій у грудні 2022 року, мобілізація

16

працівників стала однією з головних перешкод у процесі створення нових та заміщення наявних робочих місць. Частина роботодавців відзначає, що через страх мобілізації багато чоловіків уникають офіційного оформлення трудових відносин, що сприяє зростанню рівня неформальної зайнятості.

У цілому, наслідки тіньової зайнятості символізують деструктивний

вектор розвитку економіки, обмежуючи здатність держави до прогресу та зниження її конкурентної позиції на глобальній арені. Саме тому питання вивчення та зменшення масштабів тіньової зайнятості є надзвичайно важливим. Адже створення належних умов для легалізації трудових відносин та прозорого ведення економічної діяльності є ключем до стабільності як для окремого громадянина, так і для всієї держави.

Практика функціонування тіньового сектору в Україні, особливо в умовах повномасштабної війни, негативно впливає як на обороноздатність країни, так і на її економічну безпеку. Подолання цього явища вимагає не лише ефективної діяльності державних структур, але й активного залучення усіх учасників соціально-трудова відносин.

На засіданні міжвідомчої робочої групи з питань координації заходів із протидії незадекларованій праці, включно з неформальним сектором економіки та виробничим травматизмом, було затверджено Національний план дій на 2024 рік. Цей план спрямований на зниження рівня незареєстрованої праці та охоплює ініціативи щодо моніторингу укладення трудових угод із використанням цифрових рішень для виявлення ризиків використання незадекларованої праці. Особливий акцент зроблено на забезпеченні роботодавцями гідних умов праці, що також має на меті зміцнення психічного здоров'я працівників і підвищення обізнаності громадян про вимоги до безпеки праці.

Упродовж останніх років економіка України зазнала істотних змін через активне впровадження цифрових інструментів, що стало викликом для класичної моделі ринку праці. Сутність змін полягає в переосмисленні традиційної зайнятості, яка базувалася на повному робочому дні, фіксованих умовах та стабільних правових гарантіях. Натомість новітні форми зайнятості, що

17

функціонують на цифрових платформах, не завжди вписуються в чинну нормативно-правову базу.

Серйозним соціальним викликом у цифровій економіці є розрив у професійній ідентифікації працівників платформ. Значна частина осіб, що надають послуги через онлайн-сервіси, не асоціюють себе з певним фахом, а

отже, не відчувають спільності з іншими виконавцями. Це створює бар'єри для налагодження соціального діалогу - ключового елементу традиційних трудових відносин. Крім того, розмаїття статусів працівників (самозайняті, фрилансери, позаштатні співробітники) ускладнює реалізацію ефективного державного соціального захисту.

На наш погляд, основними факторами, що визначають характер платформи зайнятості в Україні, є зростання частки неформальної праці у сфері цифрових послуг та недостатність нормативного регулювання соціального забезпечення. Низька реактивність державних органів на стрімкі трансформації у сфері трудових відносин майже унеможливорює ефективний контроль та регулювання.

У цьому контексті ключовим напрямом модернізації соціально-трудової взаємодії є залучення ширшого кола суб'єктів господарювання до діалогу - зокрема профспілок, інвесторів, громадських ініціатив та міжнародних партнерів. Таке розширення учасників соціального партнерства дозволяє формувати сучасні моделі праці: від віддаленої до платформної. Однак, водночас постає необхідність адаптувати структури соціального партнерства до реалій цифрового середовища, визнаючи вплив нових форм трудової діяльності на загальні соціально-економічні процеси.

Держава, реагуючи на зміни у сфері праці, пов'язані з цифровою трансформацією, поступово формує відповідну нормативно-правову базу. Наприклад, 14 травня 2021 року до Верховної Ради було подано законопроект № 5376, що вносить зміни до Податкового кодексу України з метою стимулювання цифрової економіки. Його завданням є зменшення обсягу тіньових доходів та підвищення рівня податкової культури серед громадян. У тандемі з

18

законопроектом № 4303, цей документ пропонує комплекс заходів для розвитку ІТ-сектора України.

Реалізація конкурентної цифрової економіки передбачає насамперед усунення ключових бар'єрів, таких як податкове навантаження, та офіційне оформлення праці в галузі інформаційних технологій. Наразі багато фахівців ІТ працюють за спрощеною системою оподаткування. Згідно зі звітом «Information Technology Industry in Ukraine», країна займає 7-е місце у світі за якістю

фриланс

послуг у цифровій сфері та входить до топ-25 країн, найбільш привабливих для аутсорсингу. Крім того, галузь продемонструвала приріст у 18,2 рази з 2010 по 2022 рік, посівши друге місце серед експортноорієнтованих секторів.

Однак динаміка розвитку вимагає оновлення підходів до податкової політики, адаптації моделей бізнес-діяльності та створення інституційних умов для підвищення інвестиційної привабливості України. Одним із рішень стало створення спеціального правового режиму «Дія.City», який почав діяти з 8 лютого 2022 року. Його мета - забезпечити сприятливе середовище для розвитку вітчизняного ІТ-бізнесу та підвищення його глобальної конкурентоспроможності.

Правовий режим «Дія.City» передбачає низку ключових переваг [90], серед яких:

- впровадження податку на виведений капітал замість податку на прибуток, що спрощує інвестування у стартапи та сприяє створенню нових робочих місць;
- можливість вибору форми працевлаштування: традиційної (відповідно до Кодексу законів про працю) або контрактної (аналог ФОП);
- наближення до європейських стандартів щодо інтелектуальної власності;
- захист інтересів резидентів за моделлю елементів англійського права;
- зниження ставки податку на доходи фізичних осіб до 5% (проти стандартних 18% в Україні);
- спрощене оподаткування військового збору - 1,5%;
- встановлення ЄСВ у розмірі 22% від мінімальної заробітної плати. Ці умови створюють сприятливе середовище для легалізації праці в ІТ секторі, забезпечуючи працівникам соціальні гарантії та високий рівень заробітної плати. Таким чином, галузь отримує шанс вийти з тіні та зміцнити позиції на глобальному ринку.

За інформацією, озвученою на конференції до другої річниці діяльності «Дія.City», у 2023 році резиденти режиму сплатили понад 8,5 млрд грн податків до державного бюджету. Загальна кількість компаній, які приєдналися до ініціативи, досягла 830, з них близько 100 - це фірми, що займаються розробкою

оборонних технологій. У Міністерстві цифрової трансформації прогнозують, що кількість учасників може зрости до 5000.

Крім оборонної галузі, платформа «Дія.City» активно розвиває медичні технології (medtech), зокрема заохочуючи українських виробників біонічних протезів. Ще одним перспективним напрямком вважається виробництво електромобілів із використанням вітчизняного алюмінію. Станом на кінець 2023 року продовжується тестування програми електронного резидентства, що має на меті залучити іноземні компанії до співпраці з Україною.

З огляду на військові обставини, Міністерство цифрової трансформації спростило вимоги до резидентів «Дія.City». Зокрема, компаніям тимчасово не потрібно подавати звіт про відповідність і висновок незалежного аудитора до початку першого року після завершення війни. Більше того, недотримання певних критеріїв, таких як кількість працівників чи рівень заробітної плати, не стане підставою для втрати резидентства - це стосується як чинних, так і потенційних учасників. Податкові умови водночас залишаються незмінними.

Розвиток цифрових технологій, зокрема автоматизація виробництва, удосконалення інформаційних систем, використання інтернет-інфраструктури та впровадження кіберсистем, суттєво трансформують економічні процеси. Ми живемо в епоху Четвертої промислової революції - Індустрії 4.0, яка передбачає

20

високий рівень адаптивності та децентралізації виробництва на основі цифрових платформ і інтелектуального управління.

Сутність Індустрії 4.0 полягає у взаємодії кіберфізичних систем, які здатні створювати цифрові двійники реальних об'єктів, аналізувати дані та автономно приймати рішення. Ці системи забезпечують ефективне поєднання працівників із автоматизованими засобами виробництва. Така інтеграція дозволяє адаптувати продукти й послуги під індивідуальні потреби споживачів, беручи до уваги вартість, якість та технічні параметри.

Фахівці виокремлюють чотири головні технологічні складові, що формують ядро Індустрії 4.0: Інтернет речей (IoT), цифрові екосистеми, аналітика великих даних (Big Data) та цифрові платформи. В Україні активну участь у поширенні цього підходу бере Асоціація підприємств промислової автоматизації (АППА), а також ініціативи руху «Індустрія 4.0 в Україні».

Цифровізація може стати потужним інструментом у боротьбі з тіньовою зайнятістю. Проте для цього потрібен комплексний підхід, який включає не лише технологічне оновлення, а й посилення правових гарантій, соціального захисту та адаптації суспільства до нових умов.

У підсумку можна стверджувати, що механізм тіньової зайнятості функціонує у взаємозв'язку державних, економічних, правових та соціальних складників. Його реформування - це не лише виклик, а й необхідна умова забезпечення добробуту громадян через ефективне державне регулювання, що ґрунтується на принципах соціальної справедливості, рівності та економічної стійкості.

Функціонування державного механізму в контексті протидії тіньовій зайнятості тісно пов'язане з його здатністю виконувати ключові соціальні ролі: регулятивну, підтримуючу, стимулюючу та перерозподільчу. Такий підхід забезпечує не лише контроль над економічною діяльністю, а й створює базу для стабільного розвитку та соціальної справедливості.

Напрацьована державна політика у сфері зайнятості покликана забезпечити рівний доступ до соціальних благ, підтримку вразливих груп

21

населення, розвиток інструментів перекваліфікації та освіти. Через ефективне регулювання ринку праці держава може значною мірою посилити інтеграційні процеси в суспільстві, сприяти згуртованості та підвищенню рівня життя громадян.

Особливої актуальності ці питання набувають у період глибоких суспільних змін, які зумовлені як війною, так і динамічним розвитком цифрових технологій. Саме тому міжсекторальна взаємодія - уряду, бізнесу, профспілок, громадськості - є обов'язковою умовою формування ефективної моделі протидії тіньовій економіці.

Комплексний підхід до вивчення та подолання тіньової зайнятості передбачає застосування сучасних методик моніторингу, досліджень та цифрових інструментів. Це дозволить не лише виявляти приховані форми праці, а й своєчасно реагувати на зміни в структурі зайнятості.

Загалом, вирішення проблеми тіньової зайнятості потребує постійного удосконалення нормативно-правової бази, адаптації до нових викликів та

активної участі всіх учасників соціально-трудових відносин у формуванні прозорого, справедливого та стабільного ринку праці.

1.2. Безробіття як соціально-економічне явище в економіці праці

Макроекономічна політика кожної держави спрямована на досягнення високого рівня зайнятості населення. Економічна система країни повинна не лише збільшувати обсяги суспільного продукту, а й забезпечувати задоволення матеріальних потреб суспільства шляхом створення нових робочих місць. Явище безробіття перешкоджає повноцінному функціонуванню економіки, гальмуючи ефективне використання трудових ресурсів, і тим самим унеможливорює досягнення потенційного рівня виробничих можливостей. Окрім економічних наслідків, безробіття завдає значної шкоди інтересам громадян, позбавляючи їх

22

можливості застосовувати професійні навички, що веде до психологічного напруження й стресу.

Рівень безробіття є одним із провідних індикаторів стану національної економіки та оцінки її результативності.

На сьогоднішній день у наукових працях представлено різні підходи до трактування сутності безробіття, хоча здебільшого вони не вирізняються інноваційністю.

Так, О. Грішнова та Є. Качан визначають безробіття як «соціально економічну ситуацію, за якої частина працездатного населення не має можливості працевлаштуватися, незважаючи на наявність професійних компетенцій, через переважання пропозиції праці над попитом» [5].

О. Волкова інтерпретує безробіття як суспільно-економічне явище, за якого частина економічно активного населення не залучена до економічної діяльності [3].

Згідно з Законом України «Про зайнятість населення», безробіття розглядається як соціально-економічне явище, що характеризується неможливістю реалізації права громадян на працю й отримання заробітної плати

(винагороди) як джерела для забезпечення життєдіяльності [7]. У цьому ж нормативному акті визначено, що безробітними вважаються особи працездатного віку, які втратили роботу та зареєстровані в центрі зайнятості. До цієї категорії також відносяться непрацюючі особи з інвалідністю, які не досягли пенсійного віку та активно шукають роботу.

Міжнародна організація праці (МОП) визначає безробітними громадян у віці 15-70 років, які відповідають таким критеріям: відсутність оплачуваної зайнятості; активний пошук роботи протягом останніх чотирьох тижнів; готовність приступити до роботи протягом двох тижнів [1].

До числа безробітних також відносять осіб, які:

- мають домовленість щодо працевлаштування найближчим часом;
- перебувають у процесі навчання за направленням центрів зайнятості;
- очікують відповіді від роботодавця.

23

Є також групи осіб, які не можуть бути віднесені ні до зайнятих, ні до безробітних: студенти денної форми, пенсіонери, особи з інвалідністю, а також ті, кому не потрібно працювати через наявність інших джерел доходів.

В економічній теорії показники рівня та тривалості безробіття вважаються ключовими індикаторами нестабільності на ринку праці.

До основних причин безробіття належать:

1. випереджальне зростання чисельності населення порівняно з темпами зростання виробництва;
2. недосконалість конкуренції на ринку праці;
3. сезонні коливання виробничої активності тощо.

Види безробіття за характером виникнення:

- Фрикційне - пов'язане зі змінами в житті працівника (переїзд, народження дитини тощо); має тимчасовий характер.
- Приховане - виникає через недостатнє завантаження працівників (неповна зайнятість, вимушені відпустки).
- Інституційне - пов'язане з неефективною роботою органів зайнятості.
- Структурне - спричинене науково-технічним прогресом і змінами в потребах ринку праці.
- Циклічне - наслідок кризових явищ у виробництві.

- Природне - існує в умовах рівноважного ринку праці, не перевищує 4-5%.

- Сезонне - залежить від пори року та характеру діяльності.
- Добровільне - обумовлене небажанням окремих осіб працювати.

Безробіття поширюється через взаємодію багатьох чинників, серед яких:

зміни в економічній структурі, повільні темпи розвитку, прогалини в трудовому законодавстві, невідповідність між якістю робочої сили та запитами ринку, інфляція, демографічні зміни, недостатній рівень професійної підготовки, низька підприємницька активність тощо [17].

24

З одного боку, безробіття може слугувати стимулом до підвищення продуктивності, з іншого - створює соціальну напругу. Найбільш науково обґрунтованим способом вимірювання масштабів безробіття є вибіркові обстеження економічної активності населення за методологією МОП.

Серед негативних наслідків безробіття для особистості:

- зниження рівня життя;
- відсутність перспектив;
- психологічна дестабілізація;
- відчуття соціального відчуження;
- втрата кваліфікації;
- зростання рівня злочинності.

Особливості безробіття в Україні: щорічне зростання його рівня; зміни у соціально-демографічному складі безробітних; поширення часткової зайнятості; збільшення тривалості пошуку роботи.

Для комплексного вивчення явища слід враховувати показники за статтю, віком (особливо молодь і передпенсійна група), соціально-професійними категоріями, рівнем освіти та доходів, причинами втрати роботи тощо [17].

Однією з проблем у вимірюванні безробіття є нечітке розмежування понять «безробітний», «непрацюючий» і «нездатний знайти роботу». Так, домогосподарки або підлітки, які працюють без оформлення, не враховуються в статистиці. Молодіжне безробіття має особливу соціальну небезпеку, адже часто спричиняє асоціальні явища - злочинність, наркоманію, втрату соціальних

навичок.

У підсумку, безробіття не лише знижує добробут і деморалізує окремих осіб, але й негативно впливає на соціально-економічну стабільність країни загалом. Це явище потребує всебічної уваги державних інституцій, наукових кіл і суспільства, а вирішення проблеми можливе лише шляхом поєднання комплексних підходів, інституційної підтримки та ефективного соціального діалогу.

25

РОЗДІЛ 2.

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Загальна характеристика ринку праці України під час війни

Український ринок праці виявився надзвичайно вразливим до наслідків повномасштабної війни. Однією з ключових ознак регіональних відмінностей на цьому ринку є рівень ділової активності, який визначається співвідношенням кількості безробітних до зайнятого населення в кожному окремому регіоні. Залежно від цього показника, ринки праці поділяють на три основні типи: активні, перспективні та депресивні.

Активні ринки - це ті регіони, де темпи створення нових робочих місць відповідають обсягу пропозиції робочої сили. Перспективні ринки розглядаються як території з потенціалом для зростання зайнятості та розвитку економіки.

Депресивні регіони, навпаки, страждають від відтоку трудових ресурсів через обмежену кількість робочих місць або їх відсутність.

Воєнні дії спричинили серйозні негативні наслідки для ринку праці в Україні. Серед основних змін - знищення або пошкодження інфраструктури та підприємств, збільшення рівня вразливості серед працівників, зміни у структурі трудових ресурсів, вичерпання фінансових резервів у бізнес-середовищі, а також переформатування регіональної карти зайнятості.

Масове переміщення бізнесу в межах країни (релокація) і примусова

міграція працівників призвели до істотних змін у географії трудових ресурсів. Внаслідок цього спостерігається нерівномірний розподіл вакансій та спеціалістів між регіонами. У прифронтових і тимчасово окупованих територіях відбулося значне скорочення робочих місць, що зумовило посилення конкуренції за наявні вакансії.

26

У 2022 році в Україні релокували 761 підприємство. З них 588 відновили роботу на новому місці практично відразу. Ще 274 підприємства залишаються в процесі пошуку нової локації та транспортування своїх виробничих потужностей.

Рис.2.1.Області, що є лідерами за кількістю релокованих підприємств станом на жовтень 2022 р. [19]

До числа релокованих підприємств, які успішно відновили свою діяльність, належать представники таких галузей: будівництво, інформаційні технології та телекомунікації, переробна промисловість, оптова й роздрібна торгівля, обслуговування автотранспортних засобів і мотоциклів, а також науково-технічна та професійна діяльність.

Більшість релокованих бізнесів зосередилися в західних областях України, таких як Львівська (30% від загальної кількості), Чернівецька (11%), Закарпатська (17%), Івано-Франківська (8%), Хмельницька (7%) та Тернопільська (7%) області [30].

Згідно з інформацією Міністерства економіки України, станом на 2023 рік було переміщено близько 800 підприємств із зон підвищеної небезпеки в безпечніші регіони в межах державної програми підтримки. Із цієї кількості 623

підприємства вже повністю відновили свою діяльність на нових територіях.

Наразі триває пошук оптимальних місць розташування або логістичних рішень для ще 239 підприємств. У той же час понад 650 компаній, які мали намір перемістити свої потужності, відмовились від релокації у зв'язку з тим, що

27

регіони, де вони раніше функціонували, були звільнені від окупації. Покращення безпекової ситуації також спонукало частину підприємств повернутися до своїх попередніх місць роботи. Зокрема, у Харківську, Чернігівську та Сумську області вже повернулися 44 підприємства [19].

За словами заступниці Міністра економіки України Тетяни Бережної, найбільше підприємств обрали для переміщення західні області країни. Найбільша частка припадає на Львівську область - 24%, далі йдуть Закарпатська (14,5%), Чернівецька (9,8%), Івано-Франківська (8,3%), Хмельницька (7,3%) та Тернопільська (6,3%) області [19].

Рис.2.2.Області, що є лідерами за кількістю релокуваних підприємств
Станом на жовтень 2023 року кількість переміщених підприємств зафіксована у статистичних матеріалах, підготовлених автором на основі джерела [19].

Повномасштабне вторгнення російської федерації спричинило серйозне випробування для стійкості української економіки. Усі регіони країни зазнали впливу війни, проте масштаби втрат і викликів істотно різняться. Деякі області зазнали значно більшого руйнування та загроз, інші ж вважаються умовно безпечними за сучасних реалій.

У результаті відбулася помітна географічна зміна економічної активності: вона перемістилася до західних областей України, тоді як у східних регіонах

28

спостерігається істотне зниження, а подекуди й повне згорання ділової активності.

Станом на жовтень 2023 року кількість переміщених підприємств зафіксована у статистичних матеріалах, підготовлених автором на основі джерела [19].

Повномасштабне вторгнення російської федерації спричинило серйозне випробування для стійкості української економіки. Усі регіони країни зазнали впливу війни, проте масштаби втрат і викликів істотно різняться. Деякі області зазнали значно більшого руйнування та загроз, інші ж вважаються умовно безпечними за сучасних реалій.

Таблиця 2.1

Зміна частки в економіці країни у 2023 році у порівнянні із 2021 роком

Характеристика зміни	Область України	Частка на 2021 рік	Частка на 2023 рік
	Автономна республіка Крим	дані відсутні	дані відсутні
Сильне зростання	Львівська область	5,8%	6,9%
	Волинська область	1,8%	2,2%
	Закарпатська область	1,8%	2,1%
Помірне зростання	Рівненська область	2,1%	2,3%
	Тернопільська область	1,6%	1,9%
	Івано-Франківська область	2,2%	2,4%
	Житомирська область	2,3%	2,6%
	Хмельницька область	2,4%	2,7%
	Чернівецька область	1,2%	1,3%
	Вінницька область	3,0%	3,4%
	Київська область	5,4%	5,7%
	Чернігівська область	1,9%	2,0%
	Черкаська область	2,4%	2,6%
	Дніпропетровська область	9,4%	10,7%

Кількість вивільнених працівників у січні-березні 2022 року
(інформація Державної служби зайнятості)

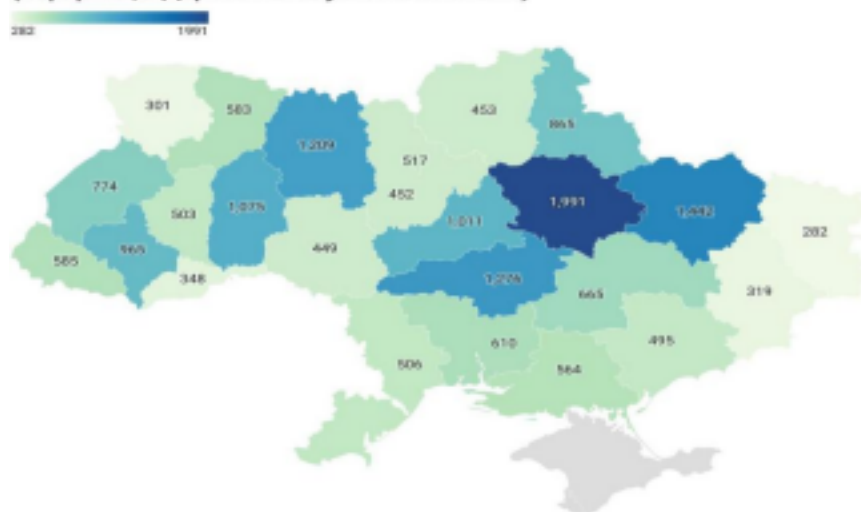

Рис.2.4.Кількість вивільнених працівників у січні-березні 2022 року [19]

30

У розрізі економічних секторів, серед усіх працівників, які були заздалегідь попереджені про масове скорочення, найбільшу частку – 28% – становили службовці, зайняті у сфері державного управління та оборони. На другому місці — фахівці галузі охорони здоров'я та соціального захисту населення (22%), далі йдуть працівники освітньої сфери (13%) і представники наукової та професійної діяльності (9%).

Щодо професійної структури - більшість попереджених про вивільнення, а саме 63%, – це управлінський персонал, висококваліфіковані спеціалісти та фахівці [19].

У регіональному розрізі (див. рис. 2.5), найбільше повідомлень про заплановані масові звільнення зафіксовано у столиці – місті Київ (5,9 тис. осіб), а також у Дніпропетровській (3,9 тис.), Чернігівській (3,7 тис.), Івано Франківській (3,4 тис.), Житомирській (3,0 тис.), Запорізькій (3,0 тис.) та Кіровоградській (2,7 тис.) областях [19].

Найбільша кількість попереджених про заплановане масове вивільнення(у тис.) у січні-серпні 2023 року

2.7 5.9

Рис.2.5. Найбільша кількість попереджених про заплановане масове вивільнення(у тис.) у січні-серпні 2023 року(складено автором за [19]. Через релокацію підприємств, а також внутрішню та зовнішню міграцію кваліфікованих кадрів, в Україні зафіксовано зниження рівня зайнятості по всій території держави. Це, у свою чергу, призвело до зростання чисельності безробітних у розрізі професійних груп (див. табл. 2.2).

31

Таблиця 2.2.

Кількість вакансій та кількість зареєстрованих безробітних у професійному розрізі (станом на 1 квітня 2024 року) [16]

Назва професії	Кількість вакансій, одиниць	Кількість осіб, які мають статус безробітного
Усього	110 158	181 858
Законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі)	6 494	16 157
Професіонали	13 177	15 720
Фахівці	12 184	18 364
Технічні службовці	6 638	15 280
Працівники сфери торгівлі та послуг	19 612	43 464
Кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства	2 713	7 942
Кваліфіковані робітники з інструментом	18 248	15 729

Робітники з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин	15 681	17 998
Найпростіші професії	15 411	28 325
Особи без професії	0	2 879

Аналізуючи співвідношення кількості вакансій до числа зареєстрованих безробітних, можна констатувати значний дисбаланс між потребами роботодавців і доступною робочою силою. Обсяг вільних робочих місць зріс із 93 132 до 110 158, тоді як чисельність безробітних скоротилася з 269 186 до 181 858 осіб. Незважаючи на те, що розрив між попитом і пропозицією на ринку праці все ще суттєвий, спостерігається позитивна динаміка, яка зберігається й надалі.

Упродовж періоду з січня по жовтень 2024 року через систему Державної служби зайнятості було забезпечено роботою 215 тисяч громадян. Зокрема, у межах компенсаційних програм для роботодавців вдалося працевлаштувати 12 тисяч представників окремих категорій безробітних. Ще 13 тисяч осіб, які є внутрішньо переміщеними, знайшли роботу завдяки відшкодуванню витрат роботодавцям на заробітну плату. Окрім цього, для 1 тисячі працівників з інвалідністю держава компенсувала витрати на облаштування їхніх робочих місць [16].

32

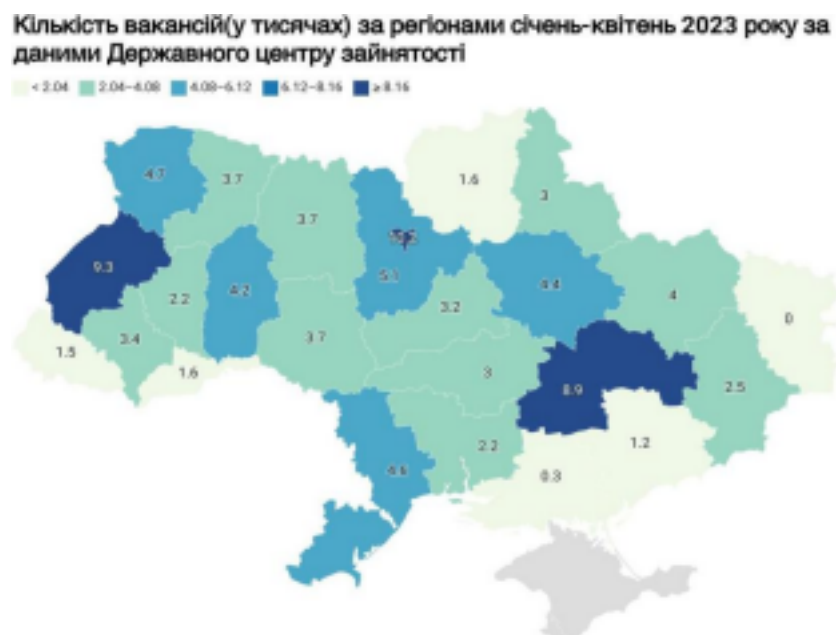

Рис.2.6. Кількість вакансій(у тисячах) за регіонами січень-квітень

2023 р. [19]

Найвищі показники працевлаштування зафіксовано у Дніпропетровській області – 19,6 тис. осіб, далі йдуть Львівська (14,1 тис.), Харківська (12,9 тис.), Полтавська (12,6 тис.), Івано-Франківська (12,2 тис.) та Вінницька області (11,6 тис.).

Рис.2.7. Кількість працевлаштованих(тис. осіб) за регіонами у січні-квітні 2024 р. [19]

33

Натомість, найнижчий рівень працевлаштування спостерігається у Луганській області (1 тис. осіб), Херсонській (1,3 тис.) та Запорізькій (3,1 тис.) областях.

Рис.2.8. Кількість працевлаштованих(тис. осіб) за регіонами у січні жовтні 2024 р. [19]

Станом на 10 вересня 2024 року ресурс Work.ua - один із провідних онлайн порталів України для пошуку роботи та розміщення вакансій -

оприлюднив статистику щодо п'яти регіонів із найбільшим обсягом вакансій за липень і серпень. Лідером рейтингу з помітним відривом стала Київська область. За нею йдуть Дніпропетровська, Львівська, Одеська та Харківська області. Варто зазначити, що Харківщина регулярно конкурує за позиції з Івано Франківщиною. Крім того, зафіксовано позитивну тенденцію: у порівнянні з аналогічним періодом минулого року, кількість відкритих вакансій продовжує зростати (рис. 2.8).

Згідно з аналітичними даними, наданими порталом Work.ua, можна простежити зміну динаміки вакансій, починаючи з 2022 року (рис. 2.9). На початку зазначеного періоду на платформі налічувалося понад 90 тисяч активних вакансій. Однак після початку повномасштабної агресії росії спостерігалось стрімке скорочення кількості вакансій до рівня приблизно 10 тисяч, що було викликано паралічем економічної активності в країні.

34

Рис. 2.9. Області з найбільшою кількістю вакансій у серпні та липні проти минулого року [21].

Згодом ситуація почала стабілізуватися - економічні суб'єкти адаптувалися до нових умов, що зумовило поступове зростання потреби в робочій силі.

Рис. 2.10. Динаміка вакансій із січня 2022 року до вересня 2024 року [21].

Вже у червні 2022 року кількість оголошень зросла до 30 тисяч, а на початку 2023 року вона сягнула позначки 60 тисяч. Зростання продовжувалося, і вже у травні 2023 року рівень вакансій досягнув довоєнного показника - 90 тисяч. Надалі, незважаючи на певні коливання, кількість пропозицій не опускалась нижче цієї межі. Поступова адаптація підприємств до сучасних викликів дала змогу лише у 2024 році повністю повернутись до довоєнного рівня активності на ринку праці.

35

На сьогодні структура вакансій на українському ринку праці у професійному розрізі суттєвих трансформацій не зазнала. Спираючись на офіційні дані Державного центру зайнятості, можна виокремити найзатребуваніші професії серед роботодавців [28]:

- Кваліфіковані працівники, які працюють з інструментом – 19% всіх наданих вакансій. Серед таких спеціальностей: швачки, електромонтери, слюсарі, пекарі, зварювальники, сантехніки, малярі тощо.

- Представники професійної сфери – також 19%. Це вчителі, лікарі, викладачі, фармацевти, інженери, психологи.

- Спеціалісти зі сфери торгівлі та обслуговування – 15%: продавці, кухарі, охоронці, офіціанти, медичні сестри, соціальні працівники.
- Робітники, що обслуговують техніку та обладнання – 14%. Тут маються на увазі водії, трактористи, машиністи, оператори, токарі тощо.
- Фахівці середньої ланки – 12%: асистенти, бухгалтери, медсестри, електрики.

- Працівники без професійної підготовки – 11%: прибиральники,

вантажники, двірники, пакувальники, сторожі.

Загалом, війна негативно вплинула на економічну стабільність, що призвело до цілої низки проблем на ринку праці. Зокрема, аналітика вказує на низку серйозних загроз, які потребують уваги [16]:

- Ріст рівня безробіття. За станом на серпень 2023 року в Україні було офіційно зареєстровано 394,6 тис. безробітних [21]. Проте варто враховувати, що це не повна картина, оскільки багато громадян не стали на облік у центрах зайнятості - за оцінками служби, реєструється лише близько 40% фактичного безробітного населення [15].

- Скорочення купівельної спроможності населення. Це спричиняє падіння попиту на товари та послуги, що, у свою чергу, веде до зниження прибутковості підприємств і закриття бізнесу, а відповідно - до втрати робочих місць [15].

36

- Зростання міграції, особливо серед кваліфікованих кадрів. Внутрішня міграція збільшує конкуренцію на кожну вакантну посаду, а виїзд за кордон веде до втрати трудового потенціалу. Станом на сьогодні, за кордоном перебуває понад 14,5 млн українців, не враховуючи 5,5–6 млн, які залишили країну ще до війни.

- Навантаження на соціальну інфраструктуру. Переміщені особи та жителі з прифронтових регіонів потребують підтримки, що збільшує навантаження на державну систему соціального забезпечення.

- Виведення бізнесу за межі країни. Перенесення підприємств за кордон може стати причиною масових звільнень і зменшення кількості робочих місць. Європейські країни запроваджують полегшені умови реєстрації бізнесу та працевлаштування іноземців, що підвищує ризик втрати вітчизняного виробництва.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що нинішні трансформації торкнулися майже всіх сегментів ринку праці. Така нестабільність становить ризик як для локальних, так і для загальнодержавних економічних процесів. Україна з 2022 року стикається зі значними втратами людського капіталу - як через бойові дії, так і через міграцію.

Важливо розуміти, що навіть у разі негайного завершення війни, відбудова економіки та ринку праці триватиме роками. Саме тому особливої актуальності

набуває потреба у розробці довгострокових стратегій з відновлення, включаючи:

- повернення кваліфікованих працівників;
- створення безпечних умов праці;
- запуск нових підприємств;
- розвиток освітніх програм і перекваліфікації.

37

2.2. Аналіз безробіття на ринку праці України

Аналіз ситуації на ринку праці, зокрема рівня безробіття, в умовах воєнного стану має надзвичайно важливе значення, оскільки дозволяє комплексно оцінити вплив війни на соціально-економічну стабільність країни. Виділимо кілька ключових аспектів:

1. Економічна стабілізація. Воєнні дії спричиняють зниження обсягів виробництва, зміни в галузевій структурі економіки та порушення логістичних і фінансових потоків. Аналіз безробіття дозволяє виявити масштаби впливу цих процесів на зайнятість населення, що є критично важливим для прийняття ефективних антикризових рішень.

2. Забезпечення соціальної рівноваги. Ріст безробіття тягне за собою підвищення рівня бідності, соціальної нерівності та напруження в суспільстві. Оцінка безробіття в умовах воєнного стану дозволяє своєчасно ідентифікувати найбільш уразливі групи населення й розробити цільові заходи соціальної підтримки, що допоможуть зберегти громадську стабільність.

3. Планування відбудови країни. Оцінка рівня безробіття після завершення бойових дій має важливе значення для формування стратегій відновлення економіки. Це включає розробку програм зайнятості, підтримки малого й середнього бізнесу, професійної перепідготовки, а також залучення зовнішніх інвестицій для стимулювання економічної активності [28].

На основі даних Державної служби зайнятості України було проведено аналіз рівня безробіття та його динаміки протягом періоду воєнного стану.

Наслідки війни для ринку праці

Воєнні дії призвели до серйозних втрат для ринку праці, зокрема: • масштабних пошкоджень підприємств, заводів, офісів та критичної інфраструктури, що призвело до зупинки виробництва й масових звільнень

через неможливість нормального функціонування бізнесу;

- зниження внутрішнього попиту на товари й послуги;
- перебоїв у постачанні сировини та комплектуючих;

38

• зменшення обсягів інвестицій та доступу до фінансових ресурсів. Упродовж 2022–2024 років Державна служба зайнятості зафіксувала численні повідомлення про масові скорочення працівників (див. рис. 2.11–2.13), що є підтвердженням масштабності проблеми безробіття у воєнний період.

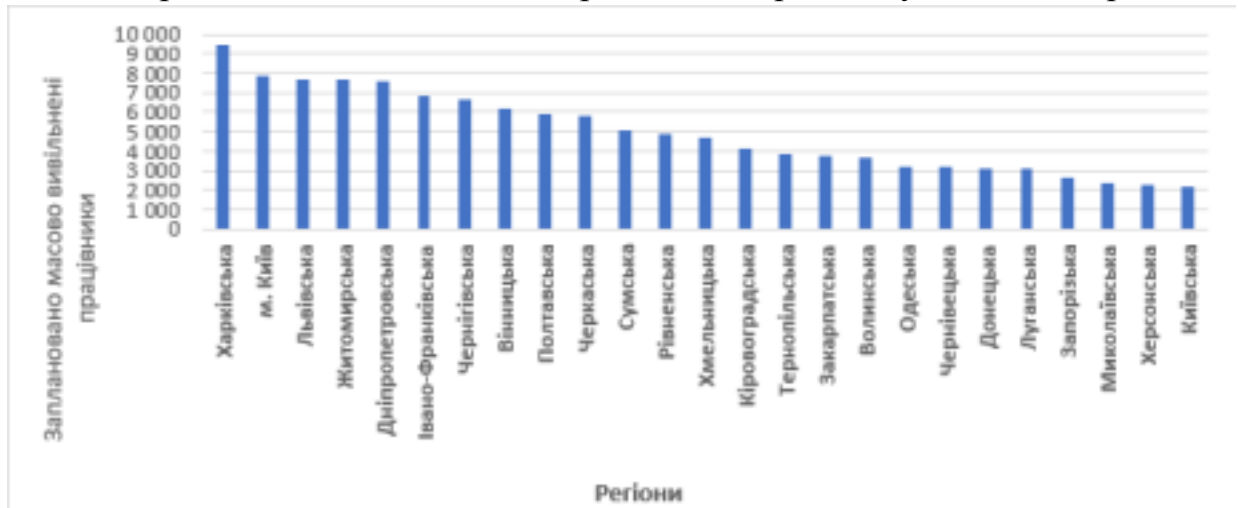

Рис. 2.11. Масово звільнені працівники по областях у січні – грудні 2022 року [18]

Аналізуючи період з січня 2022 року по березень 2024 року, можна зазначити, що в Україні було звільнено 199,5 тис. працівників. Найбільше звільнень припадає на перші місяці повномасштабної війни - тоді кількість звільнених досягла 123,4 тис. осіб.

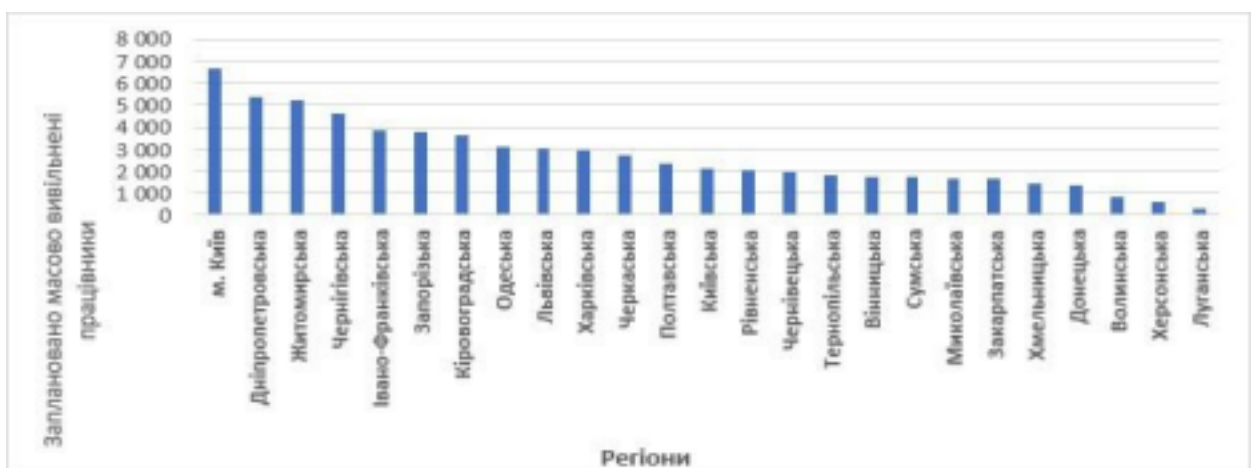

Рис. 2.12. Масово звільнені працівники по областях у січні – грудні 2023 року [18]

39

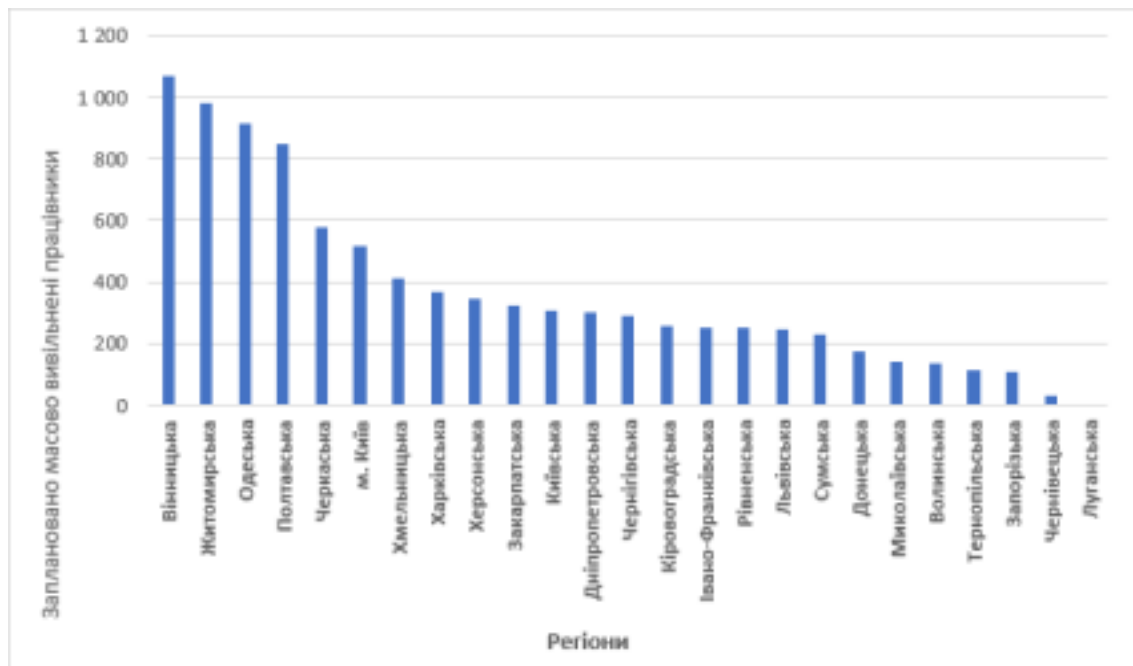

Рис. 2.13. Масово звільнені працівники по областях у січні – березні 2024 року [18]

Регіональний розподіл свідчить про те, що найбільше постраждали: • м. Київ - 15 тис.

• Дніпропетровська область - 13,9 тис.

• Харківська область - 12,7 тис.

• Чернігівська область - 11,5 тис.

Такі показники пояснюються тим, що саме ці регіони зазнали значних руйнувань на початку вторгнення. Внаслідок цього багато підприємств були змушені призупинити діяльність або скоротити персонал для безпеки своїх працівників.

Попри критичні умови, у порівнянні з 2021 роком у 2022-му спостерігалася тенденція до зменшення кількості масових звільнень. Це частково може бути пов'язано з тим, що через втрату контролю над тимчасово окупованими територіями відсутній доступ до повної статистичної інформації. Державна служба зайнятості оперує лише тими даними, які отримує в межах своєї реєстраційної системи - від осіб, які звернулися за допомогою з працевлаштування або були працевлаштовані за сприяння служби.

У подальшому зосередимо увагу на розподілі звільнених працівників за професійними групами, що дозволить виявити, які сфери зазнали найбільшого удару під час війни. (рис. 2.14).

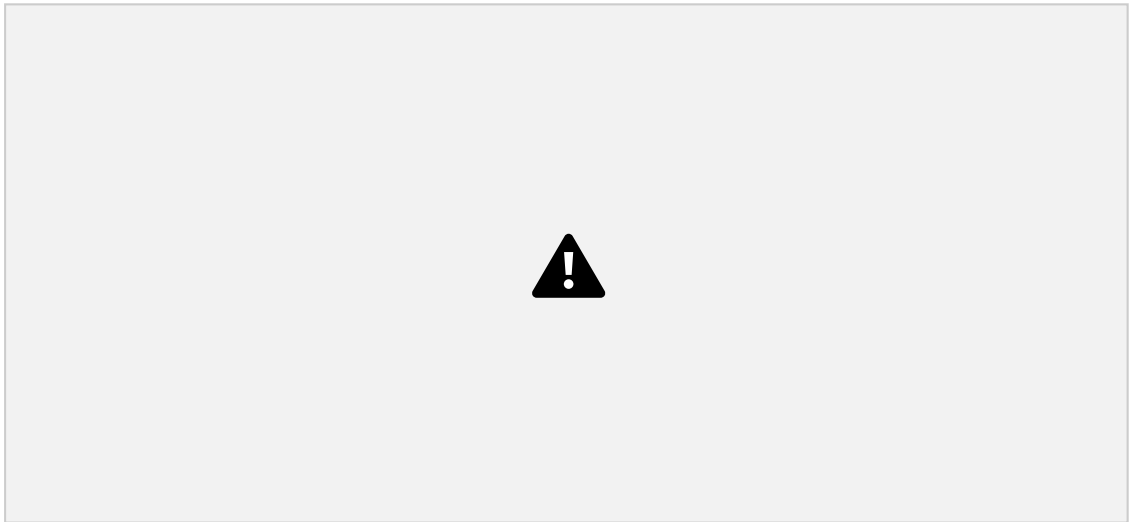

Рис. 2.14. Масово вивільнені працівники у розподілі за професійними групами за 2022-2023 роки [18]

Як демонструє рис. 2.14, найбільша кількість звільнених у 2022–2023 роках припадала на представників трьох професійних груп:

- Фахівці: у 2022 році було вивільнено 28,4 тис. осіб, у 2023 році - вже 14 тис.
- Професіонали: у 2022 році - 23,5 тис. осіб, у 2023 - 13,8 тис.
- Законодавці, керівники, менеджери, державні службовці вищої ланки: у 2022 році - 20,9 тис. осіб, у 2023 - 11,8 тис.

Як видно, простежується стабільна тенденція до зниження кількості масових звільнень за ключовими професійними категоріями. Якщо порівняти ці показники, то у 2023 році загальна кількість вивільнених працівників становила лише 53 % від рівня 2022 року.

Така динаміка може пояснюватися кількома чинниками. По-перше, Державна служба зайнятості протягом цього періоду посилила свою роль у працевлаштуванні вивільнених осіб, забезпечуючи їм доступ до нових робочих місць. По-друге, через активні бойові дії на значній території України, облік звільнень у низці регіонів ускладнений або взагалі відсутній, що впливає на повноту статистичних даних.

41

Більш детальну інформацію про кількість звернень до Державної служби зайнятості та рівень працевлаштування за 2022–2023 роки наведено в таблиці

2.3. Таблиця 2.3

Надані Державною службою зайнятості послуги за 2022-2023 рр.

	2022 рік	2023 рік
Всього отримували послуги, тис. осіб	1 046,0	664,6
Мали статус безробітного, тис. осіб	867,6	483,2
Працевлаштовано безробітних, тис. осіб	248,8	160,1
Проходили професійне навчання безробітні, тис. осіб	46,6	32,9
Всього брали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру, тис. осіб	27,8	18 052,0
з них, в ЦПТО, тис. осіб	28,9	19,6
Кількість роботодавців, які надали інформацію про вакансії, тис. одиниць	101,1	79,4
Кількість вакансій, тис. одиниць	396,3	329,4

Структура працевлаштованих за професійними групами представлена на рисунках 2.15 – 2.16.

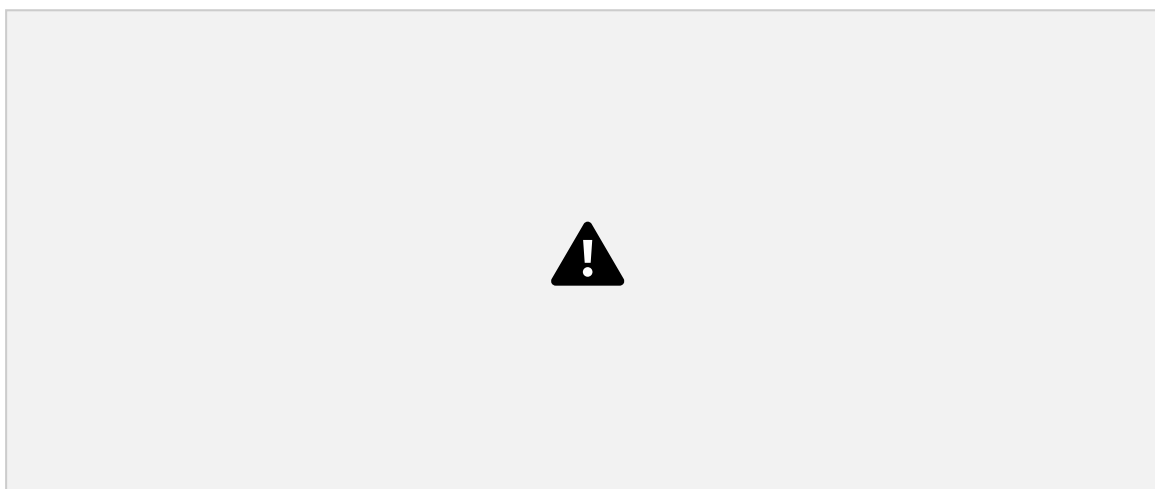

Рис. 2.15. Працевлаштовано безробітних за професійними групами за 2022 рік [18]

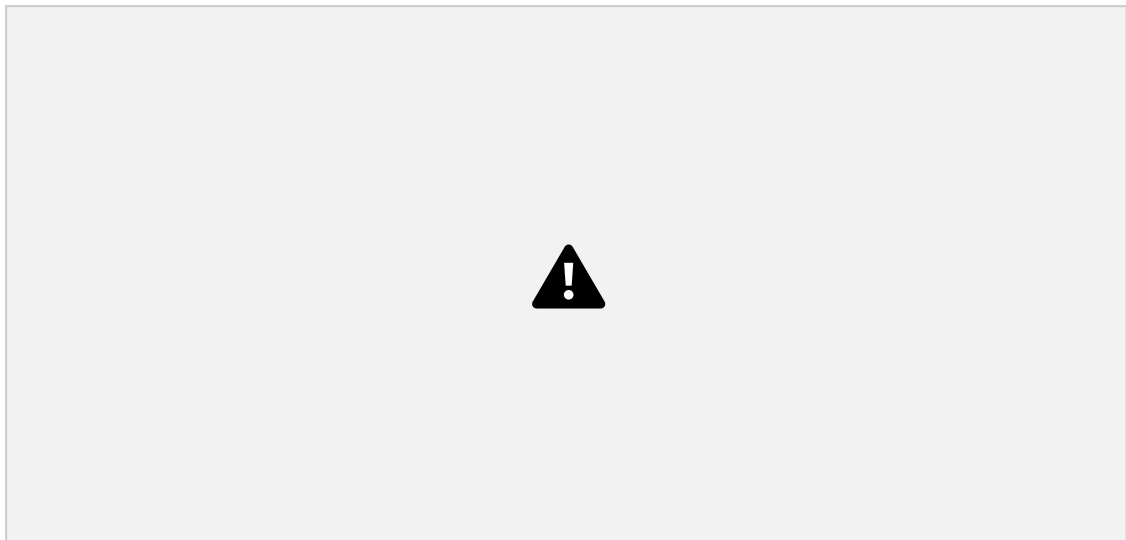

Рис. 2.16. Працевлаштовано безробітних за професійними групами за 2023 рік [18]

Аналізуючи структуру працевлаштованих осіб за 2022–2023 роки, можна зауважити суттєві зрушення у пріоритетних професійних групах, на які припадає найбільша частка працевлаштованих.

У 2022 році найбільше працевлаштованих було серед наступних категорій:

- Робітники з обслуговування механізмів та транспорту - 29,03 % (трактористи, водії, оператори та машиністи котельного обладнання);
- Представники найпростіших професій - 18,1 % (підсобні працівники, прибиральники, пакувальники);
- Спеціалісти у сфері торгівлі та послуг - 16,8 % (продавці, консультанти, кухарі).

Проте у 2023 році структура зазнала змін, і найбільшу частку працевлаштованих становили:

- Фахівці торгівлі та послуг - 17,2 % (продавці продовольчих товарів, консультанти, кухарі);
- Найпростіші професії - 13,74 % (прибиральники, підсобні робітники, пакувальники);
- Робітники з обслуговування - 9,06 % (трактористи, водії, оператори котельного обладнання).

Ця динаміка свідчить про зміну структури попиту на ринку праці та, ймовірно, про зниження потреби в робітничих професіях технічного профілю на

тлі загального уповільнення промислового виробництва й зростання ролі сфери послуг.

Окрему увагу Державна служба зайнятості приділила тим, хто не зміг знайти роботу:

- У 2022 році професійне навчання пройшли 46,6 тис. осіб; • У 2023 році - 32,9 тис. осіб.

Ці програми спрямовані на підвищення кваліфікації та адаптацію до нових умов ринку праці.

Далі буде розглянуто розподіл зареєстрованих безробітних за статтю у 2022 та 2023 роках (див. рис. 2.17–2.18).

Рис. 2.17. Розподіл зареєстрованих безробітних за статтю за 2022 рік (у відсотках)

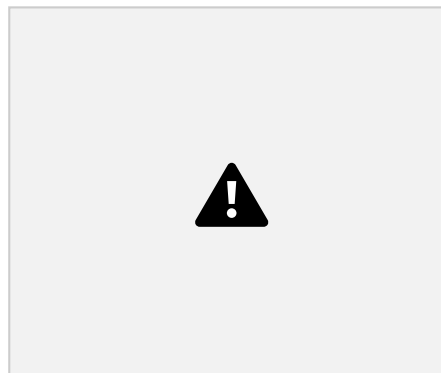

Рис. 2.18. Розподіл зареєстрованих безробітних за статтю за 2023 рік (у відсотках)

Порівняльний аналіз даних за 2022 та 2023 роки свідчить про суттєве скорочення кількості зареєстрованих безробітних. Так, у 2022 році статус

безробітного було надано 867,6 тис. осіб, тоді як у 2023 році ця цифра зменшилася майже вдвічі - до 483,2 тис. осіб.

Пропорційне зниження спостерігається серед обох статей:

- серед жінок кількість зареєстрованих безробітних зменшилася з 526,9

тис. до 347,9 тис. осіб;

- серед чоловіків - з 340,6 тис. до 135,3 тис. осіб.

Крім того, знизилася і частка чоловіків серед загального числа зареєстрованих безробітних - з 39,3 % у 2022 році до 28,0 % у 2023 році. Таке зменшення може бути пов'язане з тим, що в умовах війни багато чоловіків прагнуть знайти будь-яку можливість для працевлаштування, навіть у неформальному секторі, оскільки стабільність доходу є критично важливою на фоні економічної та територіальної нестабільності. До того ж, у регіонах, де зосереджено більшу частину внутрішньо переміщених осіб, створюються нові робочі місця, які часто є фізично орієнтованими - відповідно, переважно привабливими для чоловіків.

Щодо рівня оплати праці, то у 2023 році середня заробітна плата за вакансіями, які пропонувала Державна служба зайнятості, становила близько 11 000 грн. Водночас у ряді галузей спостерігалось перевищення цього показника. Зокрема:

- фінансова та страхова діяльність - 11 600 грн
- електроенергетика, газопостачання, теплозабезпечення - 11 700 грн
- добувна промисловість - 12 200 грн
- охорона здоров'я - 12 400 грн
- телекомунікації - 15 000 грн
- державне управління та оборона - 18 000 грн

У 2023 році на ринку праці України зберігалася виражена диспропорція між кількістю безробітних і кількістю актуальних вакансій. Внаслідок цього середнє навантаження на одне вільне робоче місце становило дев'ять осіб. Така ситуація є типовою майже для всіх професійних груп.

45

Особливо високий рівень конкуренції спостерігається серед представників сфери торгівлі та послуг, де кількість претендентів значно перевищує доступну кількість вакансій. Ці дані наочно ілюструє рисунок 2.19, який демонструє співвідношення між числом робочих місць і кількістю зареєстрованих претендентів на них.

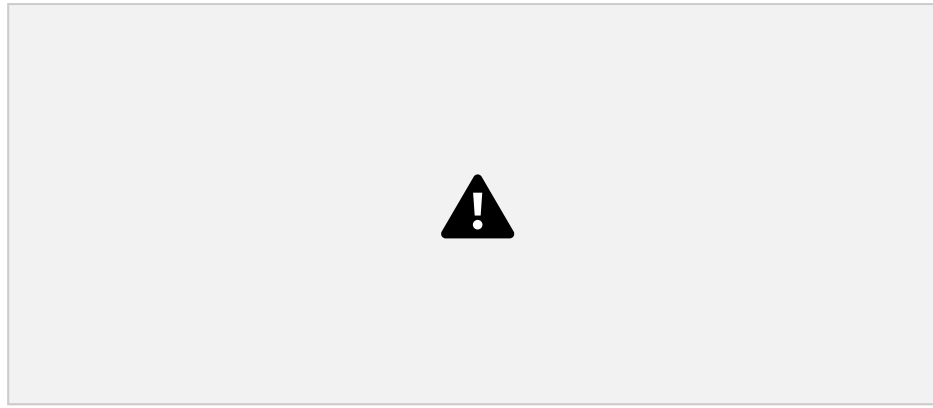

Рис. 2.19. Кількість зареєстрованих безробітних, кількість вакансій та кількість претендентів на 1 вакансію

У період воєнного стану ринок праці України зазнає суттєвих трансформацій, які проявляються у високому рівні безробіття та структурному дисбалансі робочої сили в регіональному розрізі. За статистичними даними Державної служби зайнятості, упродовж січня–серпня 2023 року в Україні було офіційно зареєстровано 394,6 тисячі осіб без роботи, з яких 254,6 тисяч отримували допомогу по безробіттю (див. табл. 2.3).

Згідно з прогнозами Державного центру зайнятості, після завершення війни в Україні очікується зростання попиту на низку нових професій, тоді як деякі з нині популярних можуть втратити свою актуальність. Найбільш затребуваними на ринку праці стануть спеціалісти, залучені до процесів відновлення країни [18]. Зокрема, це:

1. Фахівці у сфері будівництва: архітектори, зварювальники, маляри, слюсарі, електрики, облицювальники;
2. Інженери різних напрямів;
3. Працівники транспортної та логістичної галузей;
4. Менеджери з продажу та маркетингу;
5. Спеціалісти в енергетичному секторі;
6. Програмісти й ІТ-фахівці;
7. Психологи та спеціалісти з ментального здоров'я;
8. Представники правоохоронних органів;
9. Медичні працівники різного профілю.

46

Таблиця 2.3.

Характеристика безробіття в Україні станом на 1 вересня 2024 року

Ознака	Категорія	% у загальній кількості безробітних
За статтю:	Чоловіки	28%
	Жінки	72%
За віковими групами	у віці до 35 років	23%
	у віці від 35 до 44 років;	29%
	у віці від 45 до 55 років	28%
	у віці понад 55 років	20%
За освітою:	вища освіта	44%
	професійно-технічна освіта	36%
	загальна середня освіта	20%
За видами економічної діяльності:	були зайняті у сфері торгівлі	20%
	були зайняті у переробній промисловості	16%
	були зайняті у сільському, лісовому та рибному господарстві	15%
	були зайняті у державному управлінні, були зайняті обороні, обов'язковому соціальному страхуванні	13%
За професійними групами:	сфера торгівлі та послуг	21%
	представники найпростіших професій	17%
	з обслуговування, експлуатації устаткування та машин	12%
	фахівці	10%
	кваліфіковані робітники з інструментом	10%
	службовці та керівники	9%
	професіонали	8%

Ринок праці в Україні продовжує характеризуватися значним рівнем безробіття, включно зі структурним. Така ситуація зумовлена швидкими трансформаціями у сфері зайнятості та обмеженими адаптаційними можливостями населення. Згідно з даними аналітичного агентства «Info Sapiens», у першому півріччі 2024 року рівень безробіття в Україні коливався в

діапазоні від 13,1 % до 20,9 % [18].

Хронічна нестача кадрів на українському ринку праці змусила роботодавців активніше залучати до зайнятості категорії населення, які раніше були представлені значно менше. Одним із напрямів, що активно розвивається,

47

є дистанційна зайнятість - зручна та популярна форма роботи, яка дозволяє працівникам гнучко поєднувати трудову діяльність з особистим життям. Зростає і рівень зайнятості жінок, зокрема на тих посадах, які традиційно вважалися «чоловічими». Через мобілізацію значної частини чоловічого населення спостерігається кадровий дефіцит у низці робітничих професій. Згідно з інформацією Державної служби зайнятості, лише за період січень–жовтень 2024 року сотні жінок були працевлаштовані на такі посади. Хоча явище поки що не набуло масового характеру, воно демонструє позитивну динаміку. З метою подолання гендерних упереджень у сфері праці 18 вересня 2024 року було започатковано інформаційну кампанію «Звісно, зможеш!». Її завданням є подолання стереотипів щодо професійної самореалізації жінок, привернення уваги до гендерної нерівності в оплаті праці та стимулювання суспільної підтримки жінок у реалізації кар'єрних прагнень у будь-якій сфері. Ініціатива була реалізована у співпраці з Міністерством економіки України, структурою ООН Жінки, урядом Швеції та першою леді України. За офіційними даними, у зазначений період жінки обійняли такі посади:

- 185 – машиніст насосного обладнання;
- 86 – оператор крана;
- 86 – слюсар зі складання механізмів;
- 75 – водій автотранспорту;
- 63 – вантажник;
- 63 – електромонтер;
- 53 – оператор верстатів з програмним управлінням;
- 44 – гірник;
- 34 – машиніст підземного устаткування;
- 22 – крановий оператор металургійного виробництва;
- 20 – водій навантажувача.

Актуальним залишається проблема низьких показників працевлаштованості серед молоді (рис.2.20).

48

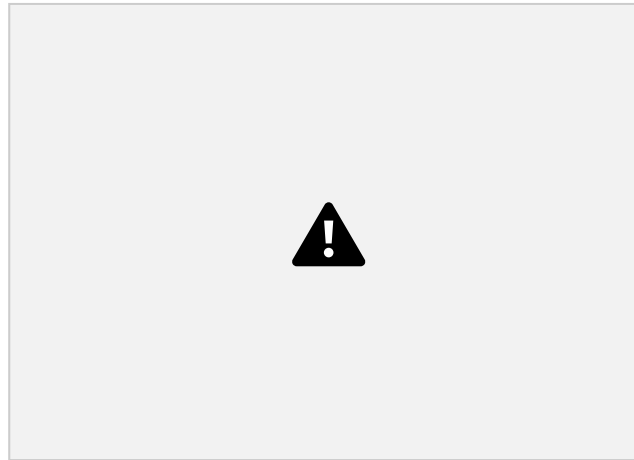

Рис.2.20. Розподіл кандидатів за віком у % станом на червень 2024 р. [16]

Водночас залишається актуальною проблема низького рівня працевлаштування серед молоді. Саме тому однією з пріоритетних задач державної політики у сфері праці є активізація зайнятості молодого населення. Адже молодь має значний потенціал для економіки: вона енергійна, адаптивна до змін, відкрита до нових знань і технологій, вмотивована особистим розвитком і здобуттям професійного досвіду. Підвищення рівня зайнятості цієї категорії сприятиме не лише економічному зростанню, а й зміцненню соціальної стабільності країни.

У цьому контексті особливого значення набуває активна політика працевлаштування, орієнтована на молодіжну аудиторію в умовах війни та в післявоєнний період. Зокрема, необхідно:

- створювати перші робочі місця для молоді, адже відсутність досвіду ускладнює старт кар'єри;
- розвивати гнучкі форми зайнятості, що більше відповідають сучасному стилю життя молоді;
- стимулювати роботодавців до найму молодих фахівців через пільги та підтримку;
- оновлювати програми професійної підготовки та перекваліфікації з урахуванням потреб ринку праці;
- заохочувати молодіжне підприємництво, яке не лише створює нові робочі місця, а й зменшує рівень трудової міграції та безробіття серед молоді.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ ПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Міжнародний досвід зменшення обсягів неформального ринку праці

Окрім часто використовуваних українським урядом заходів контролю та покарання за участь у тіньовій зайнятості, більш поширеними на міжнародному ринку праці є запобіжні заходи щодо зниження частки тіньових зайнятих, тобто використання стратегії попередження участі суб'єктів у неформальній зайнятості та мотивування вже зайнятих неофіційно працівників реєструвати трудові відносини. Запобіжні заходи поділяють на чотири групи: ті, що стосуються зменшення пропозиції неформальної робочої сили (створення таких умов для працівників та роботодавців, щоб офіційна реєстрація зайнятості була легшою та вигіднішою, ніж робота “у тіні”; спрощення процесу реєстрації; допомога підприємствам із процесом оформлення трудових договорів та ін.), ті, що стосуються зниження попиту на товари або послуги тіньових працівників (спонукання споживачів користуватися товарами та послугами, створеними за участі офіційної робочої сили; зменшення готівкових операцій), роз'яснювальні та освітні заходи, розвиток та модернізація державних органів.

Прикладом заходів, спрямованих на зниження пропозиції неформальних зайнятих, є впроваджений Угорщиною у 2010 році закон “Про спрощену реєстрацію зайнятості”. Для зниження кількості тіньових зайнятих серед сезонних та тимчасових працівників, угорський уряд запровадив на зміну паперовим бланкам, у яких необхідно було вести облік робочого часу та заповнювати дані працівника, електронну систему реєстрації таких форм зайнятості. У випадку, якщо роботодавець прагне зареєструвати нові трудові відносини із сезонним або тимчасовим працівником, він може зробити це за

підприємця.

Задля зменшення попиту на тіньову зайнятість у галузі операцій із нерухомістю, Румунія впровадила ініціативу під назвою “чекова лотерея”. Громадяни мали можливість взяти участь у розіграві лотереї, де замість лотерейних квитків використовувались фіскальні чеки. Такий захід був запроваджений з метою мотивувати споживачів просити чеки після купівлі товарів або отримання послуг. Як наслідок “чекової лотереї” протягом семи місяців частка сплаченого ПДВ зросла на 5,85% та було надруковано майже вдвічі більше чеків. Схожі за механізмом дії заходи, які сприяли б більшому використанню чеків, також використовували у Хорватії та Греції.

Серед роз’яснювальних та освітніх заходів яскравим прикладом можуть бути змагання під назвою “SMARTS”, запроваджені у Латвії. Змагання проводились між учнями старших класів з різних шкіл по всій країні та були покликані підвищити обізнаність серед молоді про права та обов’язки працівників, переваги офіційної зайнятості, безпеку на робочому місці, важливість підтримки соціального контракту між працівниками та державою, роботу профспілок. “SMARTS” склалися з трьох послідовних етапів, на яких учням було необхідно виконувати тести, практичні кейси, проходити тренінги із трудового права. У результаті близько 3000 учнів змагалися в рамках цього заходу, що допомогло підвищити обізнаність про власні права і обов’язки на робочому місці серед молоді, яка згодом стане залучена до ринку праці.

Наявність певної частки тіньової економіки та неформальної зайнятості характерна для усіх світових економік, незважаючи на їхній етап розвитку та державне регулювання. Розглянемо обсяги тіньового ринку праці та приклади заходів, реформ, запроваджених у Польщі, оскільки ситуація на неформальному ринку праці є подібною до української, а також загалом у Європейському союзі. Частка тіньових зайнятих на польському ринку праці у 2016 році становила 20,1% (у формальному секторі - 10,7%, а у неформальному секторі - 9,4%; на відміну від українського тіньового сектору, де зайняті переважно працюють у

неформальному секторі). Найбільша кількість незареєстрованих працівників у тіньовому секторі є самозайнятими (22,5%), а у формальному - найманими працівниками (51,7%). Серед польської тіньової робочої сили спостерігається

зниження кількості неформальних працівників із зростанням освітніх ступенів, а також у Польщі наявна висока частка тіньових працівників серед віком 15-24 років та 65+, аналогічно із українським неформальним ринком праці. Найбільша кількість неформальних працівників у Польщі зайнята у сферах сільського господарства (50%), операцій із нерухомістю (28,3%) та будівництва (23,1%), що також наслідую тенденції української тіньової зайнятості[48, ст.1-2]. У стратегії польського уряду, спрямованої на зниження тіньової зайнятості, домінують заходи стримування та контролю, проте також наявні і запобіжні: під час найму співробітника, польські роботодавці зобов'язані надавати письмове підтвердження із деталями трудового договору не пізніше ніж до кінця першого робочого дня нового працівника; власники новоствореного бізнесу мають можливість перші два роки сплачувати соціальні внески за зниженими ставками; батьки, що наймають працівника по догляду за дітьми, мають можливість не укладати трудовий договір, а скористатись простішою реєстрацією цивільно правового; впровадження проектів Європейського союзу з легалізації працевлаштування мігрантів; проведення рекламних кампаній із підвищення обізнаності населення про офіційне працевлаштування (“Перед тим як розпочати роботу”, “На хвилі першої роботи”).

Стратегія для зниження обсягів тіньового ринку праці у Європейському союзі розробляється Європейською платформою по боротьбі із незадекларованою працею, якою у було визначено 4 основних пріоритети політики із зниження частки тіньового ринку праці на 2023-2024 рік. Розроблена стратегія покликана дослідити детальніше такі форми тіньової зайнятості як транскордонна зайнятість, робота у секторі ”спільної економіки”, розробити потенційні регуляторні методи для сфери ресторанно-готельного бізнесу, сезонної зайнятості у сільському господарстві, сферах будівництва, транспорту, розширювати партнерства на національному та місцевому рівнях, розробка

52

більш ефективних методів контролю та впровадження інновацій, аналіз впливу пандемії.

Найбільш важливими стратегічними пріоритетами 2023-2024 років Платформа обрала кооперацію між країнами (обмін співробітниками, спільне підвищення обізнаності населення, розробка спільних проектів із зниження

обсягів неформальної зайнятості), навчання співробітників Платформи (організація тематичних воркшопів, дискусій для обговорення нагальних питань неформального ринку праці), підвищення обізнаності працівників (створення правових інструкцій для населення у питаннях врегулювання трудових відносин, проведення нових досліджень та огляд нових форм зайнятості).

3.1. Потенційні реформи та рекомендації щодо зменшення рівня неформальної зайнятості на ринку праці України

Високий рівень неформальної зайнятості є частиною загалом високого рівня тіньової економіки в Україні. Тенденція до зростання тінізації економіки формується, у першу чергу, через несприятливий інвестиційний та бізнес-клімат в країні. Натомість, позитивні очікування щодо умов ділової активності, а також щодо результатів запроваджуваних Урядом реформ стимулюють працівників до реєстрації та залучення у формальний сектор. При цьому сприятливі умови та належне інституційне середовище неможливо створити доти, доки не будуть подолані системні чинники, що стримують процеси детінізації економіки в Україні.

Основними серед них є:

- недосконалість судової системи країни (основними вадами якої експерти визначають недостатню ефективність гілок судової системи), як наслідок, низький рівень довіри суспільства та інвесторів до неї.

За результатами рейтингу економічної свободи (Economic Freedom Index 2023) експерти зробили висновок про необхідність реформування судової

53

системи з метою поліпшення її ефективності та оцінили її поточний стан на рівні 41,1 балів (зі 100 можливих) із погіршенням позиції України на 1,1 балів порівняно з попереднім рейтингом.

- високий рівень корупції в країні.

Експерти рейтингу «Індекс сприйняття корупції 2020» оцінили рівень корупції в Україні у 33 бали, що на 3 бали більше, ніж у рейтингу 2023 року (за шкалою від 0 до 100, де 0 означає найвищий рівень корупції відповідно до

сприйняття респондентів, а 100 – найнижчий), що відповідає 117 місцю серед 180 країн, які увійшли до рейтингу (126 місце серед 180 країн у рейтингу 2019 року). Упродовж 2020 року спостерігався постійний тиск на антикорупційні інституції. Наприкінці 2020 року країна опинилась у кризі конституційного правосуддя, що супроводжувалася неспроможністю керівництва держави подолати її цілком. За висновками експертів, якщо вже зараз не зупинити окреслені тенденції, наступного року в Індексі сприйняття корупції позиція України може значно погіршитись.

Потенційними заходами для вирішення проблеми високого рівня неформальної зайнятості можуть бути кроки, спрямовані на зниження безробіття, оскільки високий відсоток зайнятих звертається до тіньового ринку праці у зв'язку із неможливістю працевлаштуватись офіційно, а також підтримка малого та середнього бізнесу, що створюватимуть нові робочі місця. Також задля зниження частки неформальних працівників необхідно підвищувати рівень довіри між державними органами та населенням, підтримувати систематичне виконання державних гарантій та зміцнення соціального контракту між державою та громадянами, оскільки це одна з найвагоміших причин участі працівників у тіньовому ринку праці. Крім цього, важливим завданням є підвищення якості надання державних послуг та зниження рівня корумпованості державних органів[40].

Зниження кількості готівкових операцій та розширення діджиталізації економіки також дозволить подолати частину тіньової зайнятості, оскільки процес контролю за дотриманням податкового законодавства, обліку доходів

54

стане простішим. Наразі головними викликами у розрізі діджиталізації є забезпечення доступності технологій для бізнесу та населення, підвищення рівня цифрової грамотності (особливо у сільській місцевості, де наразі найбільша частка тіньової зайнятості), створення технопарків та залучення технологій у економіку в цілому[32] (наприклад, створення і поширення за межами регіону столиці ініціатив, подібних до додатків Дія та Київ цифровий, які дозволяють спростити процес отримання адміністративних послуг, сплати податків, використовувати електронні документи на офіційному рівні та інше). Проте необхідно враховувати, що поширення використання онлайн-сервісів

вимагатиме нових законодавчих ініціатив та підвищеної уваги уряду, адже через виникнення нових форм зайнятості у онлайн-середовищі (таких як фріланс чи дистанційна робоча сила), доступність провадження економічної діяльності через інтернет, обсяги тіньової зайнятості та неформальної економіки в цілому за недостатнього державного регулювання онлайн-сектору можуть навпаки зрости.

Міністерство соціальної політики України стверджує, що наявність значної частки тіньового ринку праці є одним з найбільших викликів для української економіки, та зазначає перелік заходів, спрямованих на детінізацію робочої сили: посилене проведення роз'яснювальної роботи із роботодавцями та працівниками, підвищення контролю з боку державних органів з метою виявлення фактів тіньової зайнятості, перегляд нормативних документів, які забезпечують оформлення трудових відносин[51]. Як звітує Державна податкова служба (ДПС), протягом 2024 року регулярно проводилась роз'яснювальна робота з роботодавцями в результаті якої було зареєстровано 4101,5 тис. найманих працівників, найбільше у сферах роздрібної торгівлі харчовими продуктами та сільського господарства, що спеціалізується на вирощуванні зернових культур. Також, за допомогою діяльності ДПС було виявлено 3,4 тис випадків ухилення працівниками від реєстрації офіційних трудових відносин та 582 роботодавця, що порушували трудовий кодекс. За допомогою заходів

детінізації до бюджету додатково було зараховано 124,8 млн грн з податку на

55

доходи фізичних осіб та 140,4 млн грн з ЄСВ.

Щодо такої форми зайнятості як прихована наймана праця, зареєстрована у якості фізичних осіб-підприємців, уряд пропонує декілька заходів та реформ. По-перше, із 1 січня 2021 року вступив в силу закон, за яким кожен, хто зареєстрований як ФОП 2-4 групи та провадить зазначені у законопроекті види діяльності (продаж товарів через Інтернет, діяльність ресторанів швидкого харчування, реалізація вживаних товарів та інші), буде зобов'язаний використовувати реєстратор розрахункових операцій (РРО) - аналог звичайного касового апарату, реалізований як програмне забезпечення, що дозволяє створювати та реєструвати електронні чеки у Державній податковій службі.

Електронні чеки дозволять фіксувати рух грошових коштів та потенційно

можуть зменшити кількість найманих працівників, що реєструються у формі ФОП. По-друге, у лютому 2021 року було висунуто законопроект «Про внесення змін до Кодексу законів про працю України щодо визначення поняття трудових відносин та ознак їх наявності», що виокремить сім ознак трудових відносин. До таких ознак пропонується внести: виконання роботи за кваліфікацією і під контролем іншої зацікавленої особи, здійснення контролю процесу праці, виконання роботи на визначеному робочому місці, надання роботодавцем засобів виробництва, визначення періодів робочого часу та відпочинку, регулярна виплата грошової або натуральної винагороди, відшкодування роботодавцем супровідних до виконання роботи витрат. Якщо три та більше ознаки характерні для відносин між економічними суб'єктами, то вони будуть зобов'язані укласти трудовий договір. По-третє, з метою стимулювання розвитку ІТ в Україні, уряд затвердив законопроект, покликаний спростити сплату податків для технологічних підприємств та, зокрема, ІТ працівників. Проект «Дія Сіті» вводить спеціальний правовий режим для підприємств-резидентів (учасників проекту). Детально даний проєкт був описаний у пункті 2.2. Дія Сіті дозволить ІТ- працівникам офіційно перейти на умови, які раніше для них забезпечував статус ФОП, що потенційно також може зменшити обсяг незадекларованої робочої сили.

56

Однак варто зазначити, що усі перераховані рекомендації будуть дієвими лише за припинення бойових дій на території України і поступового відновлення економіки, подолання гуманітарної кризи та відбудови країни. Допоки триває російська агресія, процес детінізації зайнятості унеможлиблюється, оскільки через різке погіршення економічних умов працівники навпаки будуть прагнути переходити «у тінь», а отже варто очікувати зростання рівня тіньової зайнятості у 2026-2027 роках. На даному етапі можливим є тільки стримування даного показника на нормальному рівні, однак поки мова не може йти про повне подолання цієї проблеми.

57

ВИСНОВКИ

Зайнятість і безробіття залишаються ключовими характеристиками національного ринку праці. Їх динаміка зумовлена широким спектром економічних і соціальних факторів, а рівень цих показників істотно впливає на загальний соціально-економічний розвиток країни. Це визначає необхідність системного моніторингу з метою виявлення закономірностей і тенденцій.

Для якісного аналізу зайнятості необхідне застосування системи об'єктивних статистичних індикаторів, формування інформаційної бази даних і використання національних джерел, зокрема Державної служби статистики та Державної служби зайнятості України.

Через призупинення надання даних Держстатом України з 2022 року, більшість аналітичних обчислень здійснювалась на основі інформації за 2015-2021 роки. За цей період зафіксовано скорочення частки молоді серед безробітних, що призвело до зростання середнього віку безробітного населення - з 34,9 до 39,2 років, а серед жінок - до 40 років.

Негативна динаміка зайнятості у 2021 році, порівняно з 2015 роком, проявилась особливо помітно серед жителів міських територій (зниження на 640,3 тис. осіб або 5,61%) та серед жінок (на 516,5 тис. осіб або 6,52%). Такі тенденції можна пов'язати як із збройним конфліктом на Сході України, так і з наслідками пандемії COVID-19.

У 2022-2024 рр., відповідно до даних Державної служби зайнятості, показники ринку праці демонстрували тенденцію до зниження, що зумовлено втратою контролю над частиною територій і, відповідно, обмеженим доступом до повної статистичної інформації.

Значна варіативність показників зайнятості та безробіття унеможливила побудову стандартної трендової моделі, проте вдалося виявити спадну динаміку неформальної зайнятості. Створена лінійна модель дозволила прогнозувати цей показник із похибкою близько 8,8%.

Регресійне моделювання рівня безробіття засвідчило, що найбільший вплив на рівень безробіття має рівень участі населення у робочій силі, тоді як вплив ВВП на душу населення виявився статистично незначущим.

За 2015 та 2021 роки були побудовані багатофакторні моделі, що пояснюють залежність рівня безробіття від таких змінних, як рівень зайнятості, середня заробітна плата, рівень урбанізації та чисельність економічно неактивного населення. У кожній моделі коефіцієнт детермінації перевищив 0,84, що свідчить про їх високу пояснювальну здатність.

Кластерний аналіз, проведений на основі даних Євростату та показників України, дозволив поділити країни на три групи. Україна потрапила до кластеру з найнижчими значеннями основних економічних показників і, навіть у межах цієї групи, залишалась на значній відстані від інших країн, що вказує на необхідність подальших реформ і соціально-економічного вирівнювання.

Основними причинами, через які працівники звертаються до ринку неформальної зайнятості, є недостатня забезпеченість ринку праці формальними робочими місцями, недовіра до уряду, бажання отримувати вищий дохід та занадто високі соціальні внески і податки[23, ст.71].

Під впливом кризових явищ через пандемію та повномасштабне вторгнення росії, український ринок праці зазнав зростання безробіття, розширення кількості працівників, що працюють дистанційно, а також скорочення робочих місць та кваліфікованих кадрів через їх відтік за кордон або загибель внаслідок бойових дій.

Основними причинами участі у тіньовій зайнятості для українців є податковий тиск, нерозуміння доцільності сплати податків через брак справедливого ставлення та недовіру до уряду, складність адміністрування податків, низький рівень їх автоматизації. Також зайнятість у певних секторах економіки, таких як ІТ або сільське господарство, наявні специфічні умови праці, які складно регулювати традиційними трудовими договорами, що і спричиняє перехід «у тінь». Поширеними формами тіньової зайнятості в Україні є зарплати «у конвертах» - за дослідженням Центру Разумкова, 16,6% опитаних українців

отримують зарплати “у конвертах” та більше половини найманих працівників погодились б отримувати зарплату напівофіційно. На додаток, для українського контексту своєрідною формою неформальної зайнятості можна вважати реєстрацію найманих працівників у якості ФОПів. Існує точка “нульової

різниці” зарплати у 9103 грн., тільки після якої реєстрація у якості ФОПа стає вигідною і для співробітника, а не тільки для роботодавця. Наймані працівники, що отримують оплату праці як фізичні особи підприємці, не застраховані від несправедливого звільнення. Такі ФОПи ризикують бути безпідставно звільненими, також вони не забезпечені соціальними гарантіями від роботодавця, такими як відпустки, лікарняні, виплати у зв’язку із настанням вагітності, непрацездатного стану, тому вимушені нести ризики безпосередньо на собі.

За результатами моделі було підтверджено обернено пропорційну залежність між Індексом сприйняття корупції та рівнем тіньової зайнятості, але спростовано теорію про прямо пропорційну залежність між рівнем безробіття і аналогічним показником.

Основні заходи детінізації ринку праці України повинні бути спрямовані на підвищення якості державних послуг, зниження рівня корупції, підтримку малого та середнього бізнесу задля зниження рівня безробіття, розвиток технологій у країні, підвищення обізнаності населення щодо використання технологій, впровадження електронного документообігу та зменшення обсягів безготівкових операцій в економіці. Проте наразі жодні заходи не будуть ефективними за умови продовження російської агресії та поступового скорочення робочих місць, а отже найбільш пріоритетною є перемога України у війні та її економічне відновлення.

60

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ

1. Круш П. В., Тульчинська С. О. Макроекономіка: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 400 с.
2. Верховна Рада України. Закон України про зайнятість населення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
3. Савченко В. Методологічні основи визначення потреби в кваліфікованих кадрах. Україна: аспекти праці, 2003. Вип. 4. С.23-30 4. Бізнес-статистика: навч. посібник / Матковський С. О., Гринькевич О.С., Вдовин М. Л., Вільчинська О.М., Марець О.Р., Сорочак О.З.. К.: Алерта, 2016 – 280 с.
5. Баб’як М. Н., Пешенкова Л. А., Рибчук А. В. Економічна теорія: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2017. С. 125

6. Бабич С. М., Левицька М. А. Аналіз стану та тенденцій безробіття і шляхів його подолання в Україні. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна серія “Економічна”, 2018. № 94. С. 60-69. URL: <https://periodicals.karazin.ua/economy/article/view/12222/11621> звернення: 01.05.2024 р.)

7. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI: станом на 29 квітня 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067_17#Text 8.

Tkachenko M. World economy and international relations, The Global Challenges for the World Market of Labour. 2011. vol. 9, pp. 56-67 9.

Макроекономіка: навч. посібник / За ред. д.е.н., проф. М.І. Зверькова. Одеса. 2015. 267 с. URL: http://oneu.edu.ua/wp/content/uploads/2017/12/np_2015.Pdf

10. Гусев А. О. Проблема структурного безробіття на сучасному етапі розвитку ринку праці в Україні. Економіка. Фінанси. Право, 2020. № 4(1). С. 6-9. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2020_4\(1\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2020_4(1)_3).

11. Червона С.П. Особливості безробіття в Україні. Система державної статистики в Україні: сучасний стан, проблеми, перспективи: збірник тез виступів XIII Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди Дня

61

працівників статистики. К. : ДП «Інформ.-аналіт.агенство», 2024. С.127- 128. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/881>.

12. Дружиніна В. В. Методологія оцінки та забезпечення збалансованості місцевого ринку праці. Економіка України, 2024. №3. С. 54 – 56. 13. Майсюра О.М. Зайнятість населення і вирішення кадрової проблеми в Україні. Актуальні проблеми економіки, 2024. № 5. С. 166–174. 14. Федоренко В. Г. Політична економія: Підручник.– 2-ге вид. – К.: Алерта, 2023. – 487 с.

15. Державна служба статистики України URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

16. Єсінова Н. І. Економіка праці та соціально-трудові відносини: навч. посіб. для студ. вузів. Київ: Кондор, 2023. 432 с.

17. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В. Д. Базилевича. – 9-ме вид., переробл. і доповн. К., Знання, 2023. 710 с. 18. Сайт державної служби зайнятості України, URL: <https://old.dcz.gov.ua/analitics/68>

19. Про Всеукраїнський перепис населення: Закон України від 19.10.2000 №2058-III. URL: www.zakon.rada.gov.ua

20. Лібанова Е. М. Проблеми розвитку ринку праці в контексті соціальної політики України, загроз та викликів XXI століття / Е. М. Лібанова // Ринок праці та зайнятість населення, 2022. №2. С. 41-46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2022_2_14

21. Сайт Євростату URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/home> 22. Бредюк В. І., Джоші О. І. Прогнозування безробіття в Україні на основі методу Бокса Дженкінса. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Економіка. 2022. № 10. С. 146-152. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2022_10_24.

23. Стандартний звіт з якості державного статистичного спостереження «Обстеження робочої сили» 1.02.01.01 Державна служба статистики України. Київ, 2023. 67 URL: https://stat.gov.ua/sites/default/files/2023_07/zv_zndr2022_0.pdf

62

24. Кваша О. С. Ринок праці в Україні: аналіз сучасного стану та перспективи розвитку. Глобальні та національні проблеми економіки, 2022. Вип.22. С.1074-1079. 25. Макроекономіка: базовий курс [Електронний ресурс]: навч. посіб. / проф. І.Й. Малий, проф. І.Ф. Радіонова, доц. Т.Ф. Куценко, доц. Н.В. Федірко та ін. К.: КНЕУ, 2016. 254 с.

25. Герасименко В. В., Порівняльна оцінка соціально-економічного розвитку як чинник кон'юнктури ринку праці. Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю. Матеріали Міжнародної науково практичної конференції, Київ: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2024. С.240-244.

26. Швець О. В. Безробіття в Україні: причинно-наслідковий вектор дослідження. Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки, 2023. № 2. С. 190-198. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhnau_ekon_2023_2_21.

27. Головань Т.Г. Державна політика у сфері зайнятості в умовах воєнного стану. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». Розділ V. Трудове право; Право соціального забезпечення. 2022. С.241-244. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.37>

28. Бараник З. П., Петухова О. А. Прогнозування рівня безробіття в Україні. Стратегія економічного розвитку України, 2024. Вип. 45. С. 5-13. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/seru_2024_45_3.

29. Горкавий В.К. Статистика: підручник. 3-тє вид., переробл. і доповн.

К.: Алерта, 2020. 644 с.

30. Герасименко С. С., Герасименко В. В. Безробіття в Україні та світі: стан і перспективи. Статистика України, 2023, № 1. С.77-85.

31. Близнюк В.В., Яценко Л.Д. Ринок праці України в умовах війни. The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. P. 1106–1113.

32. Blyzniuk V., Yatsenko L. Education as a factor of professional mobility in the labor market: the case of Ukraine. Euromentor Journal – Studies about education. 2022. Is. 2/XIII/2022. P. 120–131. «Young Scientist» № 1 (125) January, 2024 125 P.

63

33. Війна змінює ринок праці: як державі разом з українцями побороти безробіття. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/viyna-zminyuye-rinok-praci-yak-derzhavi-razomz-ukrajincyami-poboroti-bezrobittya-novini-ukrajina-11946903.html>

34. Державна служба зайнятості України. Аналітична та статистична інформація. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/67>

35. ЄРОБОТА: гранти від держави на відкриття чи розвиток бізнесу. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=94321ef8-1418-479c-a69ff3d0fdb8b977&title=Robota>

36. Новини ринку праці. URL: <https://www.work.ua/news/ukraine/> 7. Штундер І. О. Ринок праці України в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 40. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1453/1398>

37. Луньова Т. Напрями активізації зайнятості населення України в умовах воєнної економіки. Економічний простір. 2023. № 183. С. 74–78. 38. Маршавін Ю. М., Кицак Т. Г., Василенко А. О. Модернізація ринку праці на засадах концепту соціальної відповідальності як базова умова відновлення України. Проблеми сучасних трансформацій. Серія : економіка та управління. 2023. № 7. URL: https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-7-07-02_10. 39. Ревко А., Приходько Н. Соціально-економічні наслідки безробіття населення регіонів України. Проблеми і перспективи економіки та управління. Теоретичні проблеми розвитку національної економіки. 2021. № 2 (26). С. 18-24 40. Водянка

Л. Д., Скуляк В. М., Сторцун К. М., Чуса Г. І. Трансформація трудового законодавства України в умовах коронакризи. Економіка та держава. 2021. № 6. С. 78–81. <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=4959&i=12>

41. Водянка Л. Д., Харовська А. В. Вплив цифрової економіки на тенденції сучасного ринку праці. Ефективна економіка. 2022. № 1. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9889>

64

Додаток А

Статистичні показники, що характеризують ринок праці в Україні та країн ЄС у 2021 році

Країни	Чисельність зайнятого населення, тис. осіб	Робоча сила, тис. осіб	Середня заробітна плата, грн	ВВП, млн. євро	ВВП на душу населення, євро	Рівень зайнятості, %	Рівень безробіття, %
Ukraine	16443,2	18097,9	1933,86	76392,85	1783	56,7	9,5
Belgium	4468	4884	24234,92	416701,4	36960	67,2	8,7
Bulgaria	2934	3263	8724,17	45797,8	6380	66,5	10,1
Czechia	4913	5171	13476,09	169558,2	16080	74,8	5,1
Denmark	2488	2646	24282,14	273017,6	48050	75,4	6,3
Germany	37640	39354	26539,66	3026180	37050	76,9	4,4
Estonia	606	646	13722,16	20631,4	15710	76,7	6,4
Ireland	1944	2150	25190,24	263506,8	56120	69,8	9,9
Greece	3530	4704	17713,94	176368,9	16300	54,8	25
Spain	17634	22511	21971	1078092	23230	62	22,1
France	25982	28829	24056,14	2198432	33020	70,3	10,3
Croatia	1545	1829	12233,08	45498,5	10810	60,6	16,2
Italy	21557	24439	19768,08	1655355	27480	60,2	12
Cyprus	348	409	9313,15	17944,2	21170	67,9	15
Latvia	862	957	12192,48	24572,1	12430	72,5	9,9
Lithuania	1296	1428	10367,77	37345,7	12860	73,3	9,1
Luxembourg	251	268	30764,1	54142,3	95090	70,9	6,7

Hungary	4278	4574	10921,65	112791	11460	70,9	6,6
Malta	189	199	19461,71	9996,7	22490	69	5,4
Netherlands	7684	8277	30259,23	690008	40730	77,2	7,9
Austria	3918	4168	26095,68	344269,2	39890	74,3	6,1

65

Продовження Додатку А

Країни	Чисельність зайнятого населення, тис. осіб	Робоча сила, тис. осіб	Середня заробітна плата, грн	ВВП, млн. євро	ВВП на душу населення, євро
Poland	15406	16668	14359,59	429834,6	11180
Portugal	4201	4815	14382,47	179713,2	17350
Romania	7298	7937	9279,2	160287,8	8090
Slovenia	883	971	14020,66	38852,6	18830
Slovakia	2466	2778	11921,69	80126	14780
Finland	2269	2491	23769,2	211385	38570
Sweden	4492	4824	26124,84	455494,7	46480
Iceland	162	168	27192,93	15795,3	48680
Norway	2455	2561	29080,7	349756,7	67390
Switzerland	4152	4357	39559,09	625532,7	75530
Montenegro	214	259	26605,61	3654,5	5870
North Macedonia	690	932	29488,57	9072,3	4740
Serbia	2392	2946	28276,69	35740,2	5040
Türkiye	24407	27133	13364,39	777042,3	9930

Джерело: розроблено автором на основі [15] та [21].

66

Додаток Б

Статистичні показники, що характеризують ринок праці в Україні та країн ЄС у 2023 році

Країни	Чисельність зайнятого населення,	Робоча сила, тис. осіб	Середня заробітна плата, грн	ВВП, млн. євро	ВВП на душу населення, євро
--------	--	---------------------------	------------------------------------	----------------	--------------------------------------

	тис. осіб				
Ukraine	15 610,00	17 405,00	5 446,02	177 170,62	4
Belgium	4 735,00	5 038,00	43 850,00	508 061,20	27
Bulgaria	2 977,00	3 141,00	10 330,00	71 060,10	13
Czechia	5 046,00	5 189,00	22 270,00	238 249,50	17
Denmark	2 661,00	2 792,00	58 590,00	342 961,70	27
Germany	39 038,00	40 488,00	43 480,00	3 617 450,00	30
Estonia	611,00	651,00	23 430,00	31 169,00	17
Ireland	2 247,00	2 384,00	86 490,00	434 069,70	26
Greece	3 811,00	4 468,00	17 060,00	181 500,40	17
Spain	19 420,00	22 749,00	25 800,00	1 222 290,00	22
France	26 761,00	28 942,00	36 670,00	2 502 118,00	25
Croatia	1 634,00	1 762,00	14 880,00	58 897,90	14
Italy	21 760,00	24 018,00	30 810,00	1 821 934,60	22
Cyprus	414,00	447,00	27 690,00	24 927,60	23
Latvia	817,00	886,00	17 710,00	33 348,90	14
Lithuania	1 302,00	1 405,00	20 110,00	56 478,10	16
Luxembourg	299,00	314,00	112 860,00	72 360,90	32
Hungary	4 511,00	4 694,00	15 860,00	153 980,20	14
Malta	256,00	265,00	29 570,00	15 323,50	20
Netherlands	8 315,00	8 618,00	49 650,00	870 587,00	34
Austria	4 102,00	4 362,00	45 270,00	405 241,40	30

Продовження Додатку Б

Країни	Чисельність зайнятого населення, тис. осіб	Робоча сила, тис. осіб	Середня заробітна плата, грн	ВВП, млн. євро	ВВП на душу населення, євро
Poland	16 672,00	17 252,00	15 100,00	576 382,60	17 734,87
Portugal	4 572,00	4 897,00	20 990,00	216 053,20	16 567,58
Romania	7 625,00	8 050,00	12 630,00	241 611,30	14 687,46
Slovenia	946,00	992,00	24 800,00	52 278,80	16 585,15

Slovakia	2 516,00	2 698,00	18 430,00	100 244,50	12 239,50
Finland	2 388,00	2 570,00	45 230,00	250 664,00	26 820,41
Sweden	4 716,00	5 118,00	51 910,00	540 734,00	27 350,53
Iceland	175,00	186,00	60 340,00	21 818,50	32 649,59
Norway	2 536,00	2 633,00	78 670,00	425 445,60	31 568,35
Switzerland	4 307,00	4 536,00	78 990,00	687 568,40	44 342,98
Montenegro	1 126,00	1 358,00	8 000,00	4 955,10	29 757,22
North Macedonia	690,00	930,00	6 440,00	11 834,70	14 282,98
Serbia	2 697,00	3 031,00	7 810,00	53 345,30	13 054,13
Türkiye	26 705,00	30 317,00	8 200,00	690 246,00	17 114,35